

Társadalmi rétegződés és anyagi-jövedelmi különbségek Magyarországon és az erdélyi magyarság körében¹

Veres Valér

veresv@socasis.ubbcluj.ro

Beérkezés: 2013. 05. 02.

Átdolgozott változat beérkezése: 2014. 03. 02.

Elfogadás: 2014. 03. 17.

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány a magyarországi és az erdélyi magyarok társadalmi rétegződésének és jövedelmi viszonyainak összehasonlító vizsgálatát célozta meg a 19–75 éves korú népesség körében az *Életünk fordulópontjai* című panelkutatás 2008. évi adatfelvételei alapján. A társadalmi rétegződés konceptualizálása főleg neoweberiánus ihletésű, a társadalmi viszonyok vizsgálatában megpróbáltuk mind a foglalkozási szerkezeten alapuló, mind pedig az életmódra és az anyagi helyzetre épülő megközelítést alkalmazni (Erikson és Goldthorpe 1992, 2000; Hradil 1987; Breen 2005; Andorka 1996). Az elemzésben felhasznált társadalmi rétegséma az Andorka-féle hagyományra épült, az aktív népesség besorolásakor a foglalkozási státust, az inaktív népesség esetében a kérdezéskor aktuális munkaerőpiaci pozíciót vettük alapul, ezért a nyugdíjasok vagy munkanélküliek önálló csoportot alkotnak. A tanulmány első részében e séma alapján hasonlítjuk össze a két népesség helyzete közötti eltéréseket a munkaerőpiac, képzettség, jövedelmi viszonyok, anyagi helyzet, lakáshelyzet és fogyasztás életmódelemek szerint. A tanulmány második részében egy státusindexet szerkesztettünk, és regresszióelemzéssel megvizsgáltuk, hogyan magyarázzák a társadalmi státushelyzetet a különböző társadalmi erőforrások és szociodemográfiai jellemzők a két népesség körében. Az inaktív népesség relatív helyzete rosszabb Erdélyben és az egyenlőtlenségek is nagyobbak, a képzettség szerepe pedig kisebb a státusszerzésben, mint Magyarországon, bár a két ország közötti eltérések mértéke jelentősen csökkent 2000 óta.

Kulcsszavak: társadalmi rétegződés, jövedelmi egyenlőtlenségek, nemzeti kisebbség

Bevezető

Elemzésünk a magyarországi és az erdélyi magyarok társadalomszerkezetének, rétegződésének összehasonlító vizsgálatát tűzte ki célul a 19–75 éves korú népesség körében az *Életünk fordulópontjai* című panelkutatás 2008. évi adatfelvételei alapján. Előzményként e panelkutatás keretében már készült egy összehasonlító elemzés a két népesség társadalomszerkezetéről a 2005. évi adatokon, de az csak a fiatal,

¹ A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Domus Hungarica kutatói ösztöndíja (2012) támogatásával készült. Köszönettel tartozom Spéder Zsoltnak a tanulmány koncepciójához és az adatforrásokhoz való hozzáférésben nyújtott segítségért.

20–45 éves népességre vonatkozott (Monostori és Veres 2009), továbbá a fókuszpontjai is különböztek az e tanulmányban foglaltakétól.

A társadalmi rétegződés konceptualizálása főleg neoweberianus ihletésű, a társadalomszerkezet vizsgálatában megpróbáltunk két fő rétegződésméleti hagyományt ötvözni, egyrészt a foglalkozási szerkezetre, másrészt az életmódra és az anyagi helyzetre épülő megközelítést, de a kiindulópont a foglalkozási szerkezeten alapult. A foglalkozáson alapuló rétegződésmodellek egyik legáltalánosabb formája az EGP-séma (Erikson és Goldthorpe 1992, 2000), ami jelenleg a legelterjedtebb megközelítésmód, de automatikus átvétele nehézségekkel jár (a munkaviszony jellegének mérése, a „szolgáltató” osztály kis mérete stb.). Ezt mi is figyelembe vesszük, de a teljes társadalmi helyzetet (*soziale Lage*, Hradil 1987) próbáljuk megragadni az inaktív kategóriákkal együtt. Magyarországon a sémánk előzménye az Andorka-féle rétegződési séma, amely a korábbi munkajellegcsoportokat a piaci viszonyokra adaptálta. Az Andorka által megfogalmazott részletes foglalkozási csoportok képeztek az alapját annak a sémának, amely alapján a részletes foglalkozási kategóriákat és munkaviszonyokat rögzítették a kérdőívben (Andorka 1996).

Az újabb rétegződési szakirodalomban felvetődnek olyan kérdések, hogy a hagyományos, foglalkozás, iskolázottság és jövedelem alapú megközelítések mennyire alkalmasak a 21. századi posztindusztriális társadalmi sajátosságok, egyenlőtlenségek vizsgálatára. Egy újabb összefoglaló kötetben, amely több rétegződésméleti paradigmát is magába foglal (Wright 2005), a neoweberianus megközelítésben Breen (2005) felveti, hogy egy olyan viszonylag kevés foglalkozási csoportot tartalmazó sémában, mint az EGP-féle, meg lehet-e ragadni a foglalkozási pozíciók közötti azon különbségeket, amelyek meghatározzák a pozíciókat betöltők életesélyeinek eltéréseit. Egy lehetséges válasza erre az, hogy a neoweberianus osztályon belüli életesély-különbségek nagyrészt több – foglalkozási helyzettől független – egyéni és társadalmi strukturális tényezőtől függenek. Másrészt, a foglalkozásoknak az EGP-sémába való besorolása az iskolázottsági szint és a tipikus alkalmazási viszony szerint történt (Breen 2005: 44). Breen és Goldthorpe (2001) újabb kutatása azt mutatja, hogy a szülői foglalkozási osztályhelyzet szerepe nem csökkent a státuselérés folyamatában. Végül egy közvetett érv a foglalkozás alapú rétegződés aktualitására, hogy mint Shavit és Blossfeld (1993) kimutatták, a szülők foglalkozási osztályhelyzete továbbra is fontos meghatározója a gyermekek iskolai teljesítményének. Grusky és Galescu a neodurkheimianus rétegződési megközelítésben mellett érvelnek, hogy a klasszikus „nagy” osztálykategóriák magyarázóereje az eredeti foglalkozási pozíciókhoz képest deficites, de beismerik, hogy empirikusan nem tesztelték, a lehetőségeik pedig korlátozottak a részletesebb foglalkozási csoportok szerinti elemzésekre. A hagyományos osztállysémák kategóriái gyakran a részletesebb foglalkozások aggregátumai, így tesztelni lehet, hogy az aggregálás során mennyire veszítették el magyarázóerejüket, konzisztenciájukat a különböző dimenziókban (attitűdök, fogyasztási szokások, életesélyek, életstílus). A következtetéseikben né-

hány további releváns kérdést vetnek fel, a rájuk adandó válaszokkal javítani lehet az osztálysémák érvényességét (Grusky és Galescu 2005: 79–80).

Magyarországon a tanulmányban hasznosított rétegződési modell előzményeit a Bukodi-féle, a 2001-es magyar népszámlálás feldolgozásakor kialakított rétegződési sémában jelölhetjük ki, amely a foglalkozások aggregálási módját az EGP-sémára építette, figyelembe véve a korábbi, Andorka-féle (1996) hagyományokat. A tanulmány első felében ismertetett foglalkozási rétegződési séma egy változata a korábbi *Életünk fordulópontjai* panelvizsgálatok feldolgozása során vált ismertté (lásd Spéder 2002; Kapitány és Spéder 2004; Monostori és Veres 2009, de a kidolgozása módszertanilag nem volt részletesen ismertetve). Spéder Zsolt (2000: 71) az 1990-es évekre vonatkozó elemzésében rámutatott, hogy egyrészt az aktív népesség még a munkaképes korúakon belül is az 1980-ban jellemző közel 80 százalékról 56 százalékra esett vissza 1996-ra, másrészt a munkapiac összeszűkülése elsősorban a munkanélküliség elől menekülő korengedményes nyugdíjazással történt, ami tovább csökkent a nyugdíjasok utolsó foglalkozásának relevanciáját. E megfontolások alapján az 1990-es évek magyar társadalmának tagolódására kielégítő módon alkalmaznak találták az ún. „vegyes sémát”, amely a foglalkoztatottakat a hagyományos foglalkozási réteghelyzetekbe, az inaktívakat pedig „társadalmi helyzetekbe” sorolta be (Spéder 2000: 94). Úgy gondoljuk, hogy ezek a megfontolások a 2000-es évek végére is érvényesek. Ezek mellett még felhozhatók további szempontok is. A munkanélküliségtől menekülő, korhatár előtt nyugdíjazottak jelentős része valamilyen más jövedelemkiegészítő munkát is végzett a nyugdíj mellett, amely sok esetben eltért a korábbi munka jellegétől. Mindezek megerősítettek abban, hogy értelme van külön elemezni a gazdaságilag aktív népességet és a teljes népességet, ahol a foglalkoztatott népesség foglalkozási rétegei mellé társulnak az inaktív kategóriák, így alakul ki a foglalkozási rétegződési és inaktív kategóriákból álló „vegyes séma”.

Ami a két népesség jelenlegi társadalomszerkezetének történelmi kialakulását illeti, annak áttekintése megtörtént egy korábbi elemzésben, erre itt nem térünk ki (lásd Monostori és Veres 2009).

A két népesség összehasonlítása nem problémamentes. Először is azzal kell szembenézni, hogy a főváros, Budapest népességének jövedelmi helyzete, iskolázottsága stb. kiugróan jobb az ország többi részénél, az erdélyi magyarság pedig hagyományos életterületén nem rendelkezik fővárossal, Bukarest egy másik történelmi régióban van Románián belül. Ezért módszertani szempontból azt a megoldást választottuk, hogy a kétváltozós elemzéseknél összevetettük az erdélyi magyarokat a teljes magyarországi népesség mellett a Budapest nélküli, ún. „vidéki” Magyarország népességére reprezentatív almintával is. A tanulmány utolsó részében a regressziós modellben Magyarországot egységesen kezeltük, mivel az átfogó kép kialakításához összességében kell látni a társadalmi struktúrát, ám a korábbi részekben már képet kaptunk arról, hogy Budapest hatása összességében mit jelent a magyar társadalomszerkezetben Erdély vonatkozásában.

Egy másik felmerülő probléma, hogy az erdélyi magyarság mennyire tekinthető „önálló” társadalmi struktúrának. Mint kisebbségben élő közösség, tagjainak a társadalomszerkezetben elfoglalt helye – a státusmegszerzés útjai és a mobilitási pályák szempontjából – az egész romániai társadalomszerkezeten belül elemezhető a legkézenfekvőbbben. A korábbi, erdélyi struktúravizsgálatok rámutattak, hogy az erdélyi magyarok és románok társadalomszerkezete és belső sajátosságai viszonylag hasonlóak, néhány jellegzetes eltérésen túl, amelyek az egész romániai társadalomszerkezethez viszonyítva is tetten érhetőek, és amikre ebben a tanulmányban is kitérünk (alacsonyabb a felsőfokú diplomások és a felsővezető pozíciókban levők aránya, és magasabb az önállók, kisiparosok és a szakmunkások aránya, mint a román népesség körében). Ám az ezen vizsgálatok alapját képező adatállományok elemszáma viszonylag alacsony volt (900–1000 eset), ezért a kisebb eltérésekre messzemenő következtetéseket nem építhettünk (lásd Veres 2006).

Egy további szempont, amit figyelembe kell venni, hogy az erdélyi magyarság sajátos alrendszerként képez a romániai társadalmon belül mind a társadalmi viszonyok, mind pedig a diskurzus, ideológiák és identitások szintjén. A társadalmi tényeket illetően ide sorolhatjuk a magyar nyelvű iskolahálózatot, minden visszasságával (Papp 2007), az etnokulturális alapon kialakított civil társadalmat (Kiss 2006), de a vállalkozások szervezésében és a gazdasági folyamatokban is megfigyelhetjük az etnikai szolidaritás jelenlétét (Csata 2010). Diszkurzív szinten, már az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején, az erdélyi kutatók megpróbálták úgy meghatározni a romániai magyarságot, mint *romániai magyar társadalmat*, és ezalatt a fenomenológiai értelemben vett mindennapi életvilágot, hétköznapi valóságot értik (Biró et al. 1995). Az ideológiák és az identitás szintjén ugyancsak alátámasztható ez a „különálló” státus, akár a Benedict Anderson-i ihletésű „elképzelt társadalomra” gondolunk (Kántor 2000), akár arra, hogy az elsődleges csoportidentifikáció terén, szociálpszichológiai értelemben az erdélyi magyarok úgy határozzák meg magukat, mint akik különböznek mind a magyarországi magyaroktól, mind pedig a románoktól, még akkor is, ha eltérően is pozicionálják magukat a két referenciacsoporthoz képest (Veres és Papp 2012).

Mindezek mellett a korlátok mellett úgy gondoljuk, hogy az erdélyi magyar közösség társadalomszerkezeti, rétegződési, fogyasztási viszonyai, lakáshelyzete és jövedelmei összehasonlíthatók a magyarországi viszonyokkal, Budapesttel együtt és anélkül is. Számos sajátosságot csak akkor tudunk érdemben elemezni, ha összehasonlításban tesszük. Hogyan néz ki, miben más egy kisebbségi közösség társadalomszerkezete, belső folyamatai egy „teljes”, hasonló etnokulturális háttérű többségi társadalomhoz képest? Ez a tanulmány fő kutatási kérdése, ám tisztában vagyunk azzal, hogy felvetődhetnek olyan kérdések, amelyekre a tanulmány keretei között nem tudunk választ adni, mivel azt a teljes romániai társadalom belső szerkezeti sajátosságaival való összehasonlításban tudjuk megadni.

Specifikusan, tanulmányunk a következő két hipotézist vizsgálja:

- (1) A két népesség közötti strukturális tényezők (településszerkezet, korszerkezet, foglalkoztatottság, képzettség) jelentősek, és meghatározzák a rétegződési rendszert és az abban való elmozdulás esélyeit, valamint a jövedelmi különbségek mértékét és jellegét.
- (2) Az életmódhoz kapcsolódó fogyasztás mutatói, valamint a jövedelmi elégedettség terén nincsenek szignifikáns különbségek a két népesség körében, aminek inkább az eltérő referenciaszintek, és nem a közelítő jövedelem- és életszínvonal az oka.

Módszertan, adatforrások

A kutatás fő adatforrásai a 2008-ban készített többlépcsős véletlen, reprezentatív kérdőíves adatfelvételek. Magyarországon a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet által végzett *Életünk fordulópontjai*² kérdőíves panelvizsgálat harmadik hulláma (a mintavételről lásd Spéder 2012). Ebben az elemzésben a 19–75 éves népességre reprezentatív mintával, 11 076 fős esetszámmal dolgoztunk. Az erdélyi adatforrás a romániai kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet³ megrendelésére a Max Weber Társadalomkutató Alapítvány által lebonyolított *Életünk fordulópontjai Erdélyben* kutatás második hulláma 4017 esettel, mindkettő 2008. év végi adatfelvétel. Az erdélyi adatfelvétel első hullámának mintavételi módjáról lásd Kiss és Kapitány (2009) írását.

Itt jegyezzük meg, hogy Magyarország esetében vannak más adatállományok, amelyek akár alkalmasabbak lennének a társadalomszerkezet elemzésére (Háztartás Monitor, Munkaerő-felmérés, Életmód–Időmérleg), azonban Erdélyben a magyar népesség belső szerkezetének részletes és jó reprezentativitású vizsgálatára nem állnak rendelkezésre más, nagyobb esetszámú adatforrások, és az általunk használt adatállományok hasonló módon operacionalizálták az általunk vizsgált változókat, minimális eltérésekkel, amit a megfelelő helyen jelzünk.

Annak érdekében, hogy képet kapjunk az erdélyi magyarság egész romániai társadalomszerkezeten belül elfoglalt helyéről, valamint, hogy mennyire kezelhetjük különálló „társadalmi struktúraként” e kisebbségi közösséget, a módszertani leírást követően megvizsgáltuk a 2011. évi romániai népszámlálás alapján, hogy milyen eltérések vannak Romániában az össznépesség és a magyarság között a fő aktivitási, munkaerő-piaci és foglalkozási csoportok szintjén.

A survey alapú források esetében az elemzés módszertani menete a következő volt: kialakítottunk egy társadalmi rétegsémát a bevezető részben leírt elméle-

2 Az „Életünk fordulópontjai” társadalmi-demográfiai panel-alapfelvétel a Népeségtudományi Kutatóintézet (NKI) kutatási programja. Kutatásvezetők: Spéder Zsolt, Kapitány Balázs.

3 Az „Életünk fordulópontjai Erdélyben” kutatás első hullámát a KSH NKI, a kolozsvári Max Weber Alapítvány és a BBTE Etnikumközi Kutatások Központja (CCRIT) végezte. A második hullám jogtulajdonosa a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, az adatfelvételt a román kormány Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala támogatta. Kutatásvezetők: Horváth István, Kiss Tamás, Veres Valér.

ti megfontolások és előzmények alapján, ami elsősorban az aktív népesség esetén a foglalkozási státusra épült, felhasználva az alábbi rétegeképző kritériumokat is: *iskolai végzettség, beosztottak száma, alkalmazotti viszony jellege, aktivitás-munkaerő-piaci pozíció*. A teljes 19–75 éves népességre használt foglalkozási-aktivitási rétegződési séma az inaktív népesség esetében nem az utolsó aktív foglalkozást veszi alapul, hanem a kérdezéskor aktuális munkaerő-piaci pozíciót, ezért a nyugdíjasok vagy munkanélküliek önálló csoportot alkotnak. Úgy gondoljuk, hogy a nyugdíjazás után eltelt évek, néha évtized több szempontból eltávolítja a nyugdíjas népességet a gazdaságilag aktív életszakaszban jellemző életmódtól, esetenként jövedelemtől (pl. minimálbér után kapja a nyugdíjat, bár aktív korszakában átlagos bért keresett, részben feketén fizettek stb.).

Ezt követően kétváltozós összefüggésekkel megvizsgáltuk a munkaerő-piaci helyzetet, az aktív és inaktív népesség összetételét nemek, iskolázottság, településtípus, régiók szerint. A jövedelmi viszonyokat az egyéni nettó jövedelemmel és az ekvivalens jövedelemmel is vizsgáltuk, a jövedelmi egyenlőtlenségeket decilisekre épülő mérőszámokkal vizsgáltuk, valamint a társadalmi rétegek és inaktív csoportok szerinti átlagértékeket is megvizsgáltuk, megnéztük, hogy az erdélyi jövedelmek a magyarországiak hány százalékát képezik. Ezt követően az anyagi javakkal, fogyasztási cikkekkel való ellátottságot, a lakás felszereltségét, a lakókörnyezet jellegét, valamint az életmód egyes vonatkozásait vizsgáltuk meg a fogyasztás oldaláról.

A tanulmány második részében egy státusindexet szerkesztettünk, melyhez figyelembe vettük a TÁRKI-kutatások feldolgozása során használt egyik indexépítési technikát is (Kolosi és Róbert 2004; Kolosi és Dencső 2006). Lineáris (OLS) regresszioelemzéssel megvizsgáltuk, hogyan magyarázzák a társadalmi státushelyzetet a különböző társadalmi erőforrások és szociodemográfiai jellemzők e státusindexszel mérve.

A táblázatokban, ahol ez technikailag lehetséges, feltüntetjük a teljes magyarországi, illetve a Budapest nélküli (továbbiakban vidéki) 19–75 éves népesség adatait, ahol nem, ott az összehasonlítások a teljes Magyarországra vonatkoznak, Budapesttel együtt.

Az erdélyi magyarság helye a romániai társadalomszerkezetben

Mielőtt összevetnénk a magyarországi és az erdélyi társadalomszerkezetet, fel kell tegyünk a kérdést: hol van a helye az erdélyi magyarságnak, hogyan viszonyul a teljes romániai társadalom egészéhez, illetve az erdélyi románokhoz?

Az erdélyi magyarok és románok társadalomszerkezetben elfoglalt helyének sajátosságai korábban vizsgálat tárgyát képezték 1997. és 2000. évi adatokon, és két fontos sajátosságot mutattunk ki: az egyik a diplomás réteg alulreprezentáltsága a magyarok körében, a másik pedig a kisiparosok és a szakmunkások viszonylag magasabb aránya a magyarok körében a román népességhez képest (Veres 2003, 2006).

Az első különösen a kommunizmus második felében gyakorolt magyarellenes oktatáspolitikai eredménye, a második sajátosság arra vezethető vissza, hogy a két világháború között a magyarság még nagyobb arányban élt városban, ezáltal a városi kisiparos és szakmunkás népesség körében aránya nagyobb volt (lásd Livezeanu 1995), és ez a sajátosság később csak fokozatosan és részben számolódott fel.

2000 után jelentős változások zajlottak le a romániai társadalomban, itt különösen kiemelendő a felsőoktatás tömegesedése és ezzel összekapcsolódóan a gazdasági fejlődés hatására a szolgáltató szektor bővülése, az egyetemi diplomát igénylő szakértők és a nem fizikai munkát végző szolgáltatásbeli, középszintű alkalmazottak arányának növekedése. Ezért az összehasonlításra a 2011. évi romániai népszámlálás adatait találtuk legalkalmasabbnak. A 2011. évi adatokon kimutatott jellemzők érvényesnek tekinthetők 2008-ra is, hiszen a nagy társadalomszerkezeti sajátosságok két év alatt nem változnak lényegesen.

Először megvizsgáltuk az iskolai végzettség szerinti sajátosságokat, elsősorban hogy a felsőfokú végzettségűek aránya hogyan változott 2002 és 2011 között (a két utolsó romániai népszámlálás alapján). A 2011-es népszámlálás végleges eredményei szerint a 10 éves és idősebb össznépességen belül – ahogy a romániai népszámlálásokban közzéteszik – az össznépesség 14,4 százalékának, míg a magyar nemzetiségű népesség 10,2 százalékának van felsőfokú végzettsége; 2002-ben a romániai össznépesség körében ez az arány 7, a magyarok körében pedig 5 százalékot tett ki (1. táblázat). A 18 éves és idősebb népességre átszámítva ez mindössze fél százalékkal magasabb értékeket eredményezett a felsőfokú végzettséggel rendelkezőkre vonatkozóan (lásd Papp 2010). Bár 2011-ben a diplomások száma és aránya jelentősen megemelkedett a 2002-es állapothoz képest mind az össznépesség, mind a magyarok körében, így arányuk 2011-re megduplázódott, ám az erdélyi magyar népesség felsőfokú iskolázottsági hátránya megmaradt, technikai értelemben a magyarság diplomás rétegének aránya már nem két, hanem négy százalékponttal marad el a teljes népességétől.

Településtípusok szerint a 2011. évi népszámlálás alapján azt mondhatjuk, hogy Románia össznépességének 54 százaléka városban él és 46 százaléka falun. A városban élő magyar nemzetiségű népesség aránya 2,5 százalékponttal alacsonyabb az országos átlagnál, 51,5 százalék. Az ország össznépességén belül megmaradt a nők aránya 51,4 százalék, a magyar nemzetiségű népesség körében még magasabb, 52 százalékot tesz ki.

Jelentősek az eltérések a népesség iskolázottsága és gazdasági aktivitása szerint. A 2011. évi népszámlálás szerint a 10 éves és idősebb romániai magyar nemzetiségű városi népesség 15,5 százalékának (az összes romániai azonos korú városi 22,4 százalékának) van egyetemi és 30,3 százaléknak középiskolai végzettsége. A romániai magyar falusi népesség körében mindössze 4,7 százaléknak van egyetemi, 17,2 százaléknak pedig középiskolai végzettsége, hasonlóan az össznépességéhez.

1. táblázat: A 10 év fölötti népesség iskolai végzettsége Romániában és a romániai magyar nemzetiségűek körében 2002-ben és 2011-ben, %

Iskolai végzettség	Romániai teljes népesség		Romániai magyar nemzetiségűek		A magyar nemzetiségűek aránya a romániai népességben iskolai szintenként	
	2002	2011	2002	2011	2002	2011
Felsőfokú	7,0	14,4	5,0	10,2	4,7	4,4
Posztliceális	3,0	3,2	2,9	3,3	6,6	6,5
Középiskola	21,4	24,4	21,6	27,0	6,8	6,9
Szakiskola	15,3	13,9	17,7	15,9	7,8	7,1
Általános	27,6	27,0	31,6	30,5	7,7	7,0
Elemi (1–4)	20,1	14,2	17,6	11,0	5,9	4,8
Iskolázatlan	5,6	3,0	3,6	2,1	4,4	4,3
Összesen	100	100	100	100	6,7	6,2

Forrás: A 2002. és a 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 2004 és 2013) alapján saját számítás

Az ország össznépességének 45 százaléka gazdaságilag aktív, a magyarság körében az arányuk 2 százalékponttal kevesebb. Település szerint itt kisebbek az eltérések, a romániai magyar városi népesség körében 44, a falusiakéban 41,9 százalék gazdaságilag aktív. A munkanélküliek aránya 7,3 százalék, és ez megegyezik a magyar nemzetiségűek körében is (lásd Veres 2013: 36–40).

A foglalkozásszerkezetet a romániai népszámlálás a foglalkoztatott népesség körében rögzítette és tette közzé. Az előző, 2002-es népszámlálás óta jelentősen, mintegy 7 százalékponttal emelkedett országos szinten a szakértők és az értelmiségi foglalkozásúak aránya, 2011-ben 15,2 százalékot tett ki, a magyar nemzetiségűek körében pedig több mint 2,5 százalékponttal alacsonyabb, 12,7 százalék az arányuk. A vezetők kissé – mintegy 0,5 százalékponttal – alacsonyabb arányát jelentősen magyarázza a főváros „hiánya” az erdélyi magyarság településterületéből.

A szakmunkások körében megmaradt az 1990-es években megfigyelt (Veres 2003, 2006) jelentős mértékű eltérés, a magyarok körében az arányuk továbbra is magasabb, 2011-ben 21,3 százalék az országos 14,2 százalékhoz képest, és a mezőgazdaságban dolgozók aránya továbbra is alacsonyabb. Meglepően hatott az, hogy 2002 és 2011 között a mezőgazdaságban dolgozó romániai magyarok aránya 13,9-ről 19,2 százalékra emelkedett (lásd a 2. táblázatot a következő oldalon).

A romániai népszámlálások foglalkozásszerkezeti adatai alapján láthatjuk, hogy bár vannak eltérések a romániai magyarok és az ország össznépessége között, ezek követhető sajátosságok, jól behatárolható okaik vannak, amelyek az elmúlt évszázad társadalomtörténeti folyamataival magyarázhatók. Más foglalkozási rétegek körében a magyarok aránya, kisebb eltérésekkel, az országos 6,5 százalék körül mozog. Ezek az adatok megerősítenek minket abban, hogy az erdélyi magyarok „teljes

társadalmi struktúrát” alkotnak, a fent jelzett megszorításokkal, és értelme van az erdélyi magyar–magyarországi összehasonlításnak.

2. táblázat: A romániai és a romániai magyar nemzetiségű foglalkoztatott népesség eloszlása foglalkozási főcsoportok szerint 2002-ben és 2011-ben, %

Foglalkozási főcsoportok	Romániai teljes népesség		Romániai magyar nemzetiségűek		A magyar nemzetiségűek aránya a romániai népességben csoportonként	
	2002	2011	2002	2011	2002	2011
Vezetők és törvényhozók	4,1	2,6	3,6	2,0	5,4	4,5
Szakértők és értelmiségiek	8,6	15,2	6,3	12,7	4,5	4,8
Technikusok és mesterek (termelésirányítók)	10,2	8,1	10,2	7,4	6,2	5,2
Közigazgatási hivatalnokok	4,9	4,1	4,8	4,1	6,1	5,8
Szolgáltatásbeli dolgozók	9,0	13,5	10,3	14,6	7,1	6,2
Mezőgazdaságban és erdészetben dolgozók	23,4	23,8	13,9	19,2	3,7	4,6
Szakképzett munkások*	21,4	14,2	28,7	21,3	8,4	8,6
Gépkezelők és szerelők	10,3	8,1	12,9	9,8	7,8	7,0
Szakképzetlen munkások	7,8	10,3	8,9	8,9	7,1	4,9
Fegyveres erők és egyéb**	0,3	–	0,6	–	7,3	–
Összesen	100	100	100	100	5,4	5,7

Magyarázat: * Ennek a kategóriának a megnevezése a 2002-es népszámláláskor a „kézművesek és szakképzett munkások” volt.

** Ez a kategória csak a 2002-es népszámlálás eredményeiben jelent meg

Forrás: A 2002. és a 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 2004 és 2013) alapján saját számítás

Társadalmi struktúra és munkaerő-piaci helyzet

A 2008. évi magyarországi és erdélyi survey adatokat elemezve a társadalmi struktúra fő szociodemográfiai változói szerint megvizsgáltuk, hogy a Budapest nélkül vett „vidéki” Magyarországhoz, illetve a teljes népességhez viszonyítva milyen sajátos eltérések figyelhetők meg az erdélyi magyarokra vonatkozóan (lásd 20. táblázat a Függelékben).

Az egyik szembevetendő eltérés az urbanizáltság szintje. Amíg Magyarország népességének 66 százaléka városi s a vidéki Magyarországnak is 61 százaléka, addig az erdélyi⁴ magyaroknak „csak” 53,1 százaléka él városban és 46,9 százaléka falun. Önmagában ennek nem lenne nagy jelentősége, hiszen a vidéki Magyarországhoz képest az eltérés „csak” 8 százalékpont, és tudjuk, hogy az 1989. évi rendszerváltást

4 A továbbiakban a szöveg gördülékenysége érdekében esetenként az *Erdély* megnevezést használjuk, amikor az erdélyi magyar mintára utalunk, itt értelemszerűen mindig erdélyi magyarokat kell érteni alattuk, ami korántsem jelenti a teljes Erdély népességét, hiszen annak csak 19–20 százalékát teszik ki a magyar anyanyelvűek.

követően a községek tömegei szereztek városi rangot Magyarországon. Ám Erdélyben a falusi népesség életkörülményei, lakáshelyzete, iskolázottsága, foglalkoztatottsági szintje jelentősen elmarad a városi népességétől (Kiss 2005), és ezáltal nem mellékes, hogy a népesség mekkora hányadára vonatkoznak ezek az állapotok.

Korszerkezet tekintetében azt láthatjuk, hogy a magyarországi népesség előregedettebb, 15 százalék körül van a 65 és 75 év közötti népesség aránya az erdélyiek közel 9,9 százalékához képest, míg a 19–29 évesek aránya 5 százalékponttal alacsonyabb az erdélyinél. Ennek oka elsősorban az 1989 előtti magasabb romániai termékenységgel magyarázható (Spéder 2009), aminek következtében az előregedés mértéke kisebb Erdélyben, mert később indult be az előregedési folyamat, mint Magyarországon.

Iskolai végzettség tekintetében jelentős a különbség a két népesség között. Magyarországon a 19–75 éves korú népesség 20 százaléka és a vidéki Magyarország 17,2 százaléka is felsőfokú (egyetem vagy főiskola) végzettséggel rendelkezik, míg az erdélyi magyaroknak csupán 9,4 százaléka. Itt megjegyzendő, hogy az erdélyi magyarok iskolázottsági hátránya a romániai össznépességhez viszonyítva is számottevő, mint azt láttuk az előző részben, a felsőfokú végzettségűek aránya 2002-ben mintegy 2 százalékponttal, 2011-ben 4 százalékponttal marad el az össznépességtől (Veres 2013). A foglalkoztatottak aránya, akik jelenleg is dolgoznak, ugyancsak szignifikánsan magasabb Magyarországon, 54,7% (53,5% Budapest nélkül) az erdélyiek 46,5 százalékához képest, azzal együtt, hogy az aktív népesség aránya hasonló, tekintve a munkanélküliek nagyobb arányát Erdélyben (lásd 20. táblázat a Függelékben).

A foglalkoztatott népesség nemek szerinti összetételét vizsgálva (lásd a 3. táblázatot a következő oldalon) megfigyelhető, hogy mind a férfiak, mind a nők körében számottevően magasabb a foglalkoztatottak aránya Magyarországon, mint Erdélyben, Budapest nélkül is: a férfiak körében 61, míg Erdélyben csak 53 százalék az arányuk, a nemek közötti távolság azonban hasonló, mintegy 13 százalékponttal több férfi foglalkoztatott mindkét népességben. Magyarországon a falusi népesség körében a foglalkoztatottak aránya 10 százalékponttal magasabb (49,4%), míg Erdélyben 39,7%, városiak körében kisebb, de szignifikáns a különbség van. Látható, hogy Budapesten a legmagasabb a foglalkoztatottság (63,2%), ami a település státusával, típusával fokozatosan csökken.

Korcsoportok foglalkoztatottsága tekintetében a legnagyobb különbség a 45–64 éves, nyugdíjazáshoz közeledő vagy már nyugdíjas népesség körében van: Magyarországon még 53,9 százalékuk, Erdélyben már csak 35,9 százalékuk dolgozik. A foglalkoztatottság terén számottevő eltéréseket lehet behatárolni az iskolázottság szerint: amíg a felső- és középfokú végzettségűek körében hasonló a foglalkoztatottság szintje (75–78 százalék, az érettségizetteknél pedig 57 százalék), addig az ennél alacsonyabb iskolázottságú népesség körében nagyobb a különbség: Erdélyben kevesebb a foglalkoztatott, mint Magyarországon. A szakiskolát, szakmunkás-

képzőt vagy általános iskolát végzettek körében 6 százalékponttal kevesebb a foglalkoztatott Erdélyben (lásd 3. táblázat).

3. táblázat: A foglalkoztatott népesség aránya a 19 - 75 éves népességben belül a fő szociodemográfiai változók szerint 2008-ban, %"

Szociodemográfiai változók	Foglalkoztatottak aránya (%)		
	Magyarországon	Magyarországon Budapest nélkül	Erdélyben
<i>Nem</i>			
férfi	61,9	60,6	53,3
nő	48,7	47,1	40,1
<i>Település típusa*</i>			
főváros	63,2	–	–
megyeszékhely	59,2	59,2	–
egyéb város	53,5	53,5	52,5
község/falu	49,4	49,4	39,7
<i>Korcsoport*</i>			
19–29	61,1	59,2	51,6
30–44	78,4	77,1	71,2
45–64	53,9	52,2	35,9
65–75	5,4	3,9	2,3
<i>Befejezett iskolai végzettség*</i>			
8 osztály (vagy annál alacsonyabb)	26,4	25,9	20,3
szakiskola	58,7	58,9	51,8
érettségi	57,7	57,1	57,5
felsőfokú végzettség	75,8	75,9	78,3
<i>Összesen</i>	<i>54,7</i>	<i>53,3</i>	<i>46,5</i>
<i>N</i>	<i>11 074</i>	<i>9 505</i>	<i>3 988</i>

Magyarázat: * p < 0,001 szinten szignifikáns összefüggés (khi-négyzet-próba)

Forrás: „Életünk fordulópontjai”, 3. Hullám (KSH NKI, HU), „Életünk fordulópontjai Erdélyben”, 2. Hullám (NKI-ISPMM, MWTKA, RO) alapján saját számítás

A regionális eltéréseket vizsgálva Magyarországon szignifikáns eltérések figyelhetők meg. Budapesten a legnagyobb, 60,4 százalék, Nyugat- és Közép-Dunántúlon kissé átlag fölötti, máshol kissé az országos átlag (54,7%) alatti a foglalkoztatottak aránya, legalacsonyabb Észak-Magyarországon, 49,6 százalék. Erdélyben a régiók közötti eltérések nem számottevőek, mindenhol 45–47 százalék körüli az érték.

A népesség összetételét összehasonlítottuk a nem foglalkoztatottak körében is. A munkanélküliek aránya számottevően magasabb Erdélyben, 7,4% a teljes népességre vetítve (az aktív népességre vetítve eléri a 14 százalékot is), Magyarországon e felmérés szerint a munkanélküliek aránya alacsony, alig több mint 2%. Az inaktív

kategóriák közül a legjelentősebb a nyugdíjasok aránya, akik Magyarországon 20, Erdélyben 19%-át képezik a 19–75 éves népességnek. Megjegyezzük, hogy ha a teljes népességet néznénk felső korhatár nélkül, az arányuk jelentősebb lenne. Az özvegyi vagy rokkantnyugdíjasok aránya is számottevő, Magyarországon 9,2, a vidéki Magyarországon 10%-át, Erdélyben kevesebb, 6,7 százalékát képezik a 75 éves és fiatalabb felnőtt népességnek. A gyermekgondozási szabadságon levők (gyed, gyés és gyet) aránya Erdélyben még a felét sem éri el a magyarországinak. Ennek okát már a 2005–2006. évi vizsgálat során feltártuk: az erdélyi magyar nők körében jóval magasabb a háztartásbeli nők aránya (a 2011. évi népszámlálás szerint 12,7%, lásd Veres [2013]), vagy akik a munkaerőpiacra való belépés előtt szülnék gyermeket, nem jogosultak ilyen ellátásra Romániában, jöllehet a gyermekvállalás szintje elég közelálló (lásd Monostori és Veres [2009]; Spéder és Veres [2009]). Továbbá a jogosultság ideje is rövidebb (2 év), mint Magyarországon, ahol 3 év is lehet. Végül egy további tényező, hogy eltérő lehet azon kismamák aránya, akik hamarabb visszatérnek a munkaerőpiacra a munkahelyük megtartása érdekében. A háztartásbeliek aránya közötti eltérés itt nem is annyira nagy, 3,4%, illetve 5,2%, ám a 45 évesnél fiatalabb, még gyermeket vállaló felnőtt népesség körében ezek az arányok még nagyobbak, 1,6% és 7,6% volt 2006-ban! A tanulók arányában nem észlelünk számottevő különbséget (5,7%, illetve 5,4%), mivel mindkét országban már egy ideje megtörtént a felsőoktatás expanziója (4. táblázat).

4. táblázat: A népesség összetétele aktivitási státuscsoportok és nemek szerint⁵, %

Aktivitási státuscsoportok	Magyarországon*			Magyarországon Budapest nélkül*			Erdélyben*		
	Összesen	Férfi	Nő	Összesen	Férfi	Nő	Összesen	Férfi	Nő
Aktív foglalkoztatott	54,7	61,9	48,7	53,3	60,7	47,1	52,7	59,4	46,1
Munkanélküli	2,2	2,0	2,4	2,4	2,2	2,7	7,4	9,9	5,0
Öregségi nyugdíj	20,4	17,6	22,7	20,0	17,6	22,1	19,1	15,8	22,2
Özvegyi, rokkant nyugdíj	9,2	8,2	10,2	10,0	8,9	11,0	6,7	6,7	6,8
Gyermekgondozás (gyed/gyes/gyet)	3,4	0,2	6,1	3,4	0,2	6,2	1,2	0,1	2,1
Háztartásbeli	3,4	3,5	3,4	3,6	3,5	3,7	5,2	1,0	9,1
Tanuló	5,7	6,7	4,8	6,1	7,0	5,3	5,4	4,5	6,3
Egyéb	1,0	0,0	1,8	1,1	0,0	2,0	2,4	2,5	2,3
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	11 074			9 505			3 988		

Magyarázat: * p < 0,01 (khi-négyzet-próba)

Forrás: „Életünk fordulópontjai”, 3. Hullám (KSH NKI, HU), „Életünk fordulópontjai Erdélyben”, 2. Hullám (NKI-ISPMM, MWTKA, RO). A továbbiakban minden táblázat forrása ez a két kutatás

5 Mivel a pontos munkaerő-piaci helyzetükre vonatkozó egyes kérdésekre nem válaszolók nagyobb arányban fordultak elő az inaktívak között, a népesség foglalkoztatottsági és inaktív kategóriákra való részletes felbontása során az inaktívak kisebb súllyal jelennek meg a következő táblázatokban, mint az 3. táblázatban.

Erdélyben a munkanélküliség a nők körében alacsonyabb, „csak” 5%, a férfiaknál 9,9%, ám a nők „rejtett” munkanélküliségét a magasabb inaktivitási arány és a háztartásbeliek 9 százalékos aránya „leplezi”. A tanulók körében Magyarországon nagyobb a férfiak aránya, Erdélyben pedig a nők tanulnak többen. Mivel a 2005-ös felvételtkor még a tanulók többsége Magyarországon is lány volt, ezt az adatot fenn tartással kezeljük, nem kizárt egy mintavételi torzítás a magyarországi mintában. Erdélyben viszont a 2011. évi népszámlálás is kimutatta, hogy a felsőfokú végzettségű magyar nők aránya meghaladja a férfiakét 0,8 százalékponttal, ami 2002-ben még nem állt fenn (lásd Veres 2013).

Megvizsgálva a munkanélküliek és az inaktív csoportok eloszlását településtípus, korcsoportok és iskolázottság szerint, kirajzolódik a munkaerőpiacról kiszoruló köré mindkét népességben. Erdélyben ez világosabban látszik, a munkanélküliek nagyobb arányban fordulnak elő falun, a 30 évesnél fiatalabbak (13%) és a szakképzettség nélküli, 8 általánost végzettek körében, és ezt még kiegészítik az ugyanezen közegebe tartozó nők. Magyarországon más a helyzet, itt a munkanélküliség csak a szakképzetlen 8 általánossal rendelkezőket sújtja jóval átlagon felül, a háztartásbeliek pedig túlnyomórészt az érettségizett 30 év alatti nők köréből kerülnek ki, többségükben kisvárosi és falusi környezetben (lásd 21–23. táblázatok a Függelékben).

A foglalkozási rétegszerkezet kialakítása

A bevezetőben már röviden érintettük, hogy az összehasonlító elemzés során használt rétegződési séma alapját az Andorka-féle foglalkozási és munkajellegcsoportok alkották. A csoportok aggregálásában próbáltuk figyelembe venni az Erikson–Goldthorpe-féle rétegződési séma szempontjait, ám tekintettel kellett lenni a sajátos kelet-közép-európai viszonyokra, miszerint például a munkaviszony jellege nem strukturálódik úgy, mint más nyugati országokban és a szolgáltatói viszony nem annyira elterjedt, és sok esetben más funkciót tölt be. Más, az EGP-séma kialakításában használt szempontok viszont alkalmazhatók, így a munkaerő-piaci pozíció (tulajdonos vagy alkalmazott), a gazdasági szektor, az iskolázottság/szakképzettség szintje, a munkahelyi pozíció, hogy vezető beosztásban dolgozik-e és milyen szinten, továbbá, hogy van-e beosztottja, alkalmazottja, és mennyi. Az aggregáltság szintje az EGP-séma 11-es részletességű változatához hasonlít leginkább. Egy összevontabb változatot is készítettünk, amelyet többváltozós elemzésekben használhatunk, de azt a társadalmi differenciálódás leírására nem tartjuk alkalmasnak.

A foglalkozási rétegződési séma alapváltozatáról már a korábbi „Életünk fordulópontjai” vizsgálatok tájékoztattak (lásd Kapitány és Spéder [2004]; Monostori és Veres [2009]). Ebben a tanulmányban részletesebben ismertetjük a séma kialakításának elméleti alapjait, módozatát és más sémákhoz való viszonyulását, sajátosságait. A foglalkozás kérdőíves rögzítésekor már olyan sémát alkalmaztunk, aminek a segítségével a foglalkozást besoroltuk nagyobb kategóriákba négy szempont sze-

rint, lépésről lépésre: munkaerő-piaci helyzet (vállalkozó, alkalmazott, alkalmi munkát végez vagy sosem dolgozott), gazdasági szektor (főleg az önállók esetében), munka jellege (szellemi, fizikai), munkahelyi pozíció (vezető beosztásban dolgozik-e és milyen szinten: van-e beosztottja, alkalmazottja), szakképzettség, iskolai végzettség (van-e diplomája, érettségije, szakképzettsége). Végül az utolsó lépésben az Andorka-féle foglalkozási és munkajellegcsoportok közül megjelölték azt, amelybe a foglalkozása sorolható, figyelembe véve az előbbi négy szempontot. Az adatok alapján az aggregálás menetét és az aggregálási szinteket az 5. táblázat mutatja be.

5. táblázat: A foglalkozási rétegséma aggregálási szintjei

Részletes foglalkozási és munkajellegcsoportok (18)	Foglalkozási rétegek (11)	Összevont rétegek (4)	Munkaerő-piaci pozíció (2)
Gazdálkodó	Gazdálkodó	Tulajdonos	Munkaadó
Iparos	Vállalkozó Önfoglalkoztató (önálló)		
Kereskedő			
Szolgáltató			
Önálló szellemi foglalkozású	Alsóvezető és művezető	Beosztott fizikai foglalkozású	Munkavállaló
Közvetlen termelésirányító			
Alsóvezető			
Szaktanácsos	Szaktanácsos		
Betanított munkás	Betanított munkás		
Segédmunkás	Szakképzetlen munkás		
Alkalmi fizikai munkás			
Felsővezető	Vezető		
Középvezető			
Beosztott diplomás szellemi	Értelmiségi	Szellemi szolgáltató	
Beosztott érettségizett szellemi	Irodai, rutin szellemi foglalkozású		
Beosztott nem érettségizett szellemi			
Alkalmi szellemi	Munkaerőpiacról kizoruló	Munkanélküli	
Soha nem dolgozott			
Tartósan munka nélküli, háztartásbeli, aki munkát vállalna			
Háztartásbeli	Inaktív	Inaktív	Inaktív

A rétegséma képzése során néhány módszertani kérdésre kívánunk reflektálni, amelyek már más vizsgálatok is felvetettek.

A vonatkozási kör problémája. Bukodi (2004, 2006: 114) rámutat, hogy bár a foglalkozási rétegződési klasszifikáció a foglalkoztatottakra terjed ki, az inaktívak réteghelyzetéről is releváns információkkal szolgál, és az inaktívok utolsó foglalkozásuk szerinti pozíciója az aktuális (az adatfelvétel időpontjában) életkörülmények, életviszonyok legjobb indikátora. Ezt az érvelést csak részben tartjuk helytállónak, mert az egyes társadalmi rétegeken belül a 10–15 éve nyugdíjazottak anyagi helyzete,

életmódja, fogyasztási státusa, lakáskörülményei jelentősen megváltozhattak, és bár a nyugdíjasokon belüli különbségeket jól magyarázhatja az utolsó foglalkozás, az aktív népességből kialakított séma rétegeinek belső konzisztenciáját jelentősen ronthatják, a jövedelmi viszonyaikról torz képet mutathatnak (például ha valaki középvezetőként ment nyugdíjba, de csak néhány évig volt ebben a pozícióban nyugdíjazás előtt, megtörténhet, hogy sem a nyugdíjának a nagysága, sem más életkörülmény-mutatók nem feltétlenül illeszkednek az aktívakból képezett felső- és középvezetői kategóriába). E döntésünk mögött az az elméleti megfontolás is áll – a Grusky által felvázolt neodurkheimianus szemléletből kiindulva –, miszerint a munkaerő-piaci foglalkozási csoportok, mikrorétegek belső konzisztenciáját a „túl nagy” társadalmiréteg-aggregátumok gyengítik (Grusky és Galescu 2005). Ezért az elemzésünk során az aktív és a foglalkoztatott népesség rétegződési helyzetét vizsgáljuk, az inaktívakat nem soroltuk be az aktívak közé az utolsó foglalkozásuk szerint. A vizsgált két népességben ugyanis a munkanélküliek mintegy 80 százaléka tartósan munka nélküli, ezért nem releváns az utolsó foglalkozásuk szerint besorolni őket. Amikor a teljes népesség anyagi helyzetét, életmódját, fogyasztási státusát és lakáskörülményeit is vizsgáltuk, a réteghelyzetet az ún. foglalkozási-aktivitási státuscsoportokkal helyettesítettük, az aktív foglalkozási réteghelyzet mellé tettük az inaktív népesség aktuális státuscsoportjait, ami sok szempontból relevánsabb képet alkot, mint a korábbi foglalkozás szerinti besorolás.

A populáció társadalmi foglalkozási rétegekbe való sorolása az egyéni válaszok szerint történt, és nem a háztartás egészét vettük figyelembe, hanem a válaszadó foglalkozási helyzetét. Vannak érvek mindkét megoldás mellett, a mi döntésünk mellett az individualizáció, a kockázati társadalom modellje (Beck 2003) és a női emancipáció hozható fel, amelynek kiteljesedése mindkét népesség körében megfigyelhető.

A séma értelemszerűen a „fő” munkaerő-piaci foglalkozások rétegekbe való sorolását végzi el, a kettős foglalkozásúak esetében is releváns ez, hiszen a válaszok önbevalláson alapulnak, így rendszerint a válaszadók a magasabb presztízsű munkakörük szerint sorolták be magukat valamely foglalkozási csoportba.

A klasszifikáció menete: az 5. táblázat első oszlopában található 18 foglalkozási és munkajellegcsoportot nem automatikusan soroltuk be a következő, 11 kategóriás változatba, hanem a rétegtképzéshez külön is megkérdezett más változókat felhasználva (iskolai végzettség, beosztottak száma, alkalmazotti viszony jellege, aktivitás-munkaerő-piaci pozíció), a következőképpen:

Vezetők: ebbe a kategóriába kerültek mindazok az alkalmazotti státusban lévők, akiket munkahelyi pozíciójuk alapján felső, illetve középvezetőként soroltak be, valamint akiknek legalább 4 beosztottjuk, alkalmazottjuk van.

Értelmiségiek: ide azok a diplomás szellemi dolgozók kerültek, akik nem önállóként vagy vállalkozóként dolgoznak.

Vállalkozók: alkalmazottal, beosztottal rendelkező tulajdonos vállalkozók.

Önfoglalkoztatók: alkalmazottal nem rendelkező önállók, magánvállalkozók.

Alsóvezetők és művezetők: alsó szintű vezetők, középszintű vezetők 4-nél kevesebb alkalmazottal, fizikai munkások közvetlen termelésirányítói, technikusok, mesterek az iparban.

Irodai, rutin szellemi dolgozók: hivatalnokok, nem fizikai munkát végzők, szolgáltatások területén dolgozók, diplomát nem igénylő munkát végzők.

Szakt munkások: szakt munkásképzővel, szakiskolával rendelkező, állandó munkaviszonyban levő fizikai munkások.

Betanított munkások: szakt munkásképzővel, szakiskolával nem rendelkező, de betanított munkájukat állandó munkaviszonyban végző fizikai munkások.

Szakképzetlen munkások: szakképesítéssel nem rendelkező, állandó munkaviszonyban levő fizikai munkások és alkalmi munkaviszonyban levő fizikai munkások.

Gazdálkodók: saját tulajdonú háztáji gazdaságban dolgozó mezőgazdasági önálló. Ez a kategória az „Életünk fordulópontjai” panelkutatás más feldolgozásaiban használt, ugyanezen a módszertanon alapuló rétegsémáiban együtt szerepelt a többi, más szektorbeli önfoglalkoztatóval, ami a magyarországi aktív népesség esetében a mezőgazdasági önálló alacsony arányával magyarázható, akiknek ez a főfoglalkozásuk. Erdélyben viszont a gazdálkodók aránya jelentősebb, és életkörülményeik is nagyon eltérőek a többi önállótól.

Munkaerőpiacról kiszoruló: tartósan munka nélküliek, akik legalább egy éve kiszorultak a munkaerőpiacról.

A Bukodi-féle rétegséma 11 kategóriás változata is sok hasonlóságot mutat, ám több ponton eltérő a csoportosítás alapja és az aggregálás módja. Az aggregálás alapját tekintve mi a képzettségi szintet explicite is figyelembe vettük, nála csak impliciten van jelen. Az aggregálás módját illetően elérő tartalmú kategóriák vannak: Bukodi a vezetők és a vállalkozók csoportjait összevonta, hasonlóképp az alsó- és művezetőkhez sorolta a beosztott hivatalnokokat és az alsó szintű értelmiségieket, ezáltal a szolgáltatásbeli dolgozók külön csoportot képeznek, de oda sorolta a képzett technikus végzettségűeket is. A mi aggregálási módszerünk mellett szól az, hogy a rétegek a foglalkozás és a munka jellege szempontjából homogénebbek, ám meglehet, hogy a Bukodi-féle kategóriák (legalábbis a 2. és a 3. számú) a jövedelem szempontjából homogénebbek (Bukodi 2006: 123–125). Másrészt Bukodinál az összevont vezetők és vállalkozók csoportja heterogénebb lett. A kisvállalkozókat viszont az önállókkal összevonta, és leválasztotta a nagy- és közepes vállalkozók csoportjáról, ami a vezetőkkel összevonva heterogénebb lett. Más tekintetben a kategóriák megnevezése, tartalma közel áll az általunk használt sémához.

A foglalkozási rétegszerkezet jellemzői

A továbbiakban részletes elemzésnek a 11 értékű rétegsémát vetjük alá. Összehasonlítva a magyarországi és erdélyi magyar aktív népesség társadalmi rétegek szerinti eloszlását, a következőket állapíthatjuk meg: Magyarországon magasabb

a felsővezetők és az értelmiségiek aránya, mint Erdélyben, és az eltérés számottevő: a vezetők feleannyian vannak Erdélyben (3%), az értelmiségiek esetében pedig még a vidéki Magyarországon is 13,6 százalékot képeznek, míg az erdélyi magyarok mindössze 9,3 százaléka sorolható ide. Ezt az eltérést már az egyetemet végzettek kisebb hányada alapján is előre lehetett jelezni. Kimutatható viszont a szolgáltató társadalom kiterjedésének mértékét mutató rétegek aránya közötti különbség is: míg Magyarországon az alsóvezetők és művezetők aránya 5,3 százalék, az irodai dolgozók és a rutin szellemi foglalkozásúak aránya pedig 14,1 százalék, addig Erdélyben ez csupán 3,7 és 8,9 százalék. A Budapest nélküli vidéki Magyarországon az irodai és rutin szellemiek aránya 13,2%, csak alig egy százalékponttal marad el a teljes országos aránytól, így jóval magasabb, mint Erdélyben. A munkásrétegek aránya hasonló a két népesség körében, de az összetétele eltérő: az általánosan magasabb képzettségi szint következtében a szakképzett munkások aránya Magyarországon 23,7 százalék (vidéken 25,4), míg Erdélyben csak 18,5 százalék, viszont többen vannak a betanított munkások (25,9%). A szakképzetlenek aránya megegyezik, 6 százalék körüli. Jelentős az eltérés a gazdálkodók arányában: Erdélyben az aktív népesség 4 százaléka gazdálkodik a mezőgazdaság területén, Magyarországon az arányuk 1,5, vidéken 1,8 százalék. A munkaerőpiacról kiszoruló tartósan munka nélküliek arányában a legnagyobb az eltérés: az erdélyi magyar válaszadók 12 százalékát soroltuk ide, míg Magyarországon ezek aránya csupán 4 százalék körül mozog. Módszertani szempontból tisztában vagyunk azzal, hogy ha a munkanélkülieket kihagytuk volna a számításból, a két ország közötti eltérés kisebb lenne a társadalmi rétegek arányát illetően. A valós helyzethez hozzátartozik viszont, hogy Romániában van egy jelentős népesség, amely ilyen vagy olyan módon kiszorult a munkaerőpiacról, egy részük külföldre vándorolt, és a hazai munkaerőpiac nem tudja integrálni őket. Ezek soraiban ott vannak az erdélyi magyarok is, tehát nem célszerű őket utolsó munkahelyük foglalkozási besorolása szerint a sémába helyezni, mert sajnos ezek munkaerő-piaci integrációja Romániában az adatfelvétel óta sem oldódott meg, és a világválság hatására a közeljövőben nem is számíthatunk a munkanélküliség jelentős mértékű csökkenésére (lásd a 6. táblázatot).

A rétegszerkezet összetételét megvizsgáltuk csak a foglalkoztatott népességre is, így a munkanélküliek eltérő arányának hatása kiszűródik. Ebben az esetben is számottevő marad az eltérés Magyarország és Erdély között az értelmiségiek és az irodai, nem fizikai foglalkozásúak között, ám a vidéki Magyarország foglalkoztatott népességén belül már „csak” 4 százalékponttal magasabb ezen kategóriák aránya az erdélyi megfelelőinél. Ebben az esetben viszont látványosabbá válik, hogy a fizikai munkát végző munkásrétegek aránya Erdélyben nagyobb (57%), mint a vidéki Magyarországon (50%), ezen belül különösen magas a betanított munkások aránya (29,7% Erdélyben, illetve 17,4% a vidéki Magyarországon).

6. táblázat: Az aktív és a foglalkoztatott népesség megoszlása foglalkozási rétegek szerint, %

Foglalkozási rétegek	Aktív népesség			Foglalkoztatott népesség		
	Magyarországon	Magyarországon Budapest nélkül	Erdélyben	Magyarországon	Magyarországon Budapest nélkül	Erdélyben
Vezető	6,2	5,7	3,0	6,5	5,9	3,5
Értelmiségi	15,6	13,6	9,3	16,2	14,3	10,5
Vállalkozó	3,4	3,1	3,6	3,5	3,2	4,1
Önfoglalkoztató	4,8	4,5	4,5	5,0	4,7	5,2
Alsóvezető és művezető	5,3	5,1	3,7	5,6	5,3	4,3
Irodai, rutin szellemi	14,1	13,2	8,9	14,6	13,8	10,1
Szakmunkás	23,7	25,4	18,5	24,6	26,6	21,0
Betanított munkás	15,5	16,7	26,1	16,2	17,4	29,7
Szakképzetlen munkás	6,1	6,6	6,3	6,3	6,9	7,1
Gazdálkodó	1,5	1,8	4,1	1,6	1,9	4,6
Munkaerőpiacról kizszorulók	3,9	4,4	12,0	–	–	–
Összesen	100	100	100	100	100	100
N	6302	5298	2047	6058	5065	1783

Az aktív népesség társadalmi összetételét vizsgálva településtípus szerint megfigyelhetjük, hogy Budapest kiugróan magas arányban tömöríti a szellemi és szolgáltatató foglalkozásúakat, vezetőket, és a megyei jogú, illetve az egyéb városok is magasabb arányban tömörítik ezeket a kategóriákat, mint Erdélyben a városi népesség, de míg az eltérések a városi lakosság vonatkozásában viszonylag kicsik, addig a falusi népesség esetében az eltérés nagyobb. A vezetők aránya több mint háromszor, az értelmiségieké kétszer, az irodai és rutin szellemi foglalkozásúak aránya kétszer akkora a rurális Magyarországon, mint az erdélyi magyar rurális népesség esetében. A problémát súlyosbítja, hogy a falusi erdélyi magyarok körében a munkanélküliek aránya 17,8% az aktív népességen belül, háromszorosa a magyarországi falusi népességnek (lásd a 7. táblázatot a következő oldalon).

Életkor szerint három nagy korcsoportba sorolva vizsgáltuk meg a társadalmi-foglalkozási rétegek eloszlását. Míg Magyarországon a fizikai munkások aránya és képzettség szerinti összetétele is meglepően stabil a különböző nagy korcsoportokban, addig Erdélyben a 19–29 éves fiatal népesség körében kevesebb fizikai szakmunkás van (12,8%), mint az idősebb korosztályokban és mint Magyarországon. Erdélyben az ifjúsági munkanélküliség, ami a 30 év alattiak körében 18,9 százalékos, meghatározó jelentőségű. Az erdélyi magyar aktív, 30 év alatti fiatal népesség körében alacsony az irodai és rutin szellemi foglalkozásúak aránya (7,6%). Ha csak a foglalkoztatottak körében nézzük, akkor is csupán 9,6%, sokkal alacsonyabb, mint a magyarországi fiatalok esetében. A 30 év alattiak körében bár magasabb

(13 százalék) az értelmiségiek aránya, mint az idősebbeknél (8,4 és 6,2%), de így is messze elmarad a magyarországi fiatal értelmiségiek arányától. A foglalkoztatottak körében ha a munkanélkülieket kihagyjuk már csak kismértékben (2 százalékponttal) marad el a vidéki Magyarország 19, illetve a teljes Magyarország 20 százalékos értelmiségi arányától a 19–29 éves korú népesség körében. A gazdálkodók mindkét országban inkább az idősebb korosztályokban koncentrálnak, Erdélyben a 45 éven felüliek körében elérik a 6,7 százalékot is (lásd a 8. táblázatot).

7. táblázat: Az aktív népesség összetétele társadalmi rétegek és településtípus szerint, %

Társadalmi rétegek	Magyarország				Erdély		
	Budapest	Megyei jogú város	Egyéb város	Község	Megyeszékhely	Egyéb város	Község
Vezető	9,4	7,5	5,3	4,6	4,8	4,1	1,5
Értelmiségi	25,6	20,4	14,2	8,1	15,1	12,4	4,2
Vállalkozó	5,0	3,4	3,7	2,2	5,4	5,0	1,8
Önfoglalkoztató	6,3	5,0	5,0	3,6	3,8	6,4	3,9
Alsóvezető és művezető	6,7	5,7	4,9	4,8	5,6	4,3	2,5
Irodai, rutin szellemi	18,6	15,3	12,8	12,1	13,9	9,4	6,1
Szakmunkás	14,5	22,0	25,2	28,1	19,2	17,3	19,8
Betanított munkás	9,5	12,0	17,1	19,7	26,0	27,7	26,4
Szakképzetlen munkás	3,2	5,5	6,0	8,0	3,0	3,8	10,1
Gazdálkodó	0,2	0,6	1,5	3,0	0,8	0,7	8,4
Munkaerőpiacról kiszoruló	1,1	2,7	4,3	5,7	2,2	8,9	15,3
Összesen	100	100	100	100	100	100	100
N	6300				2206		

Regionális szempontból megfigyelhető, hogy a szellemi és szolgáltató foglalkozásúak, vezetők és vállalkozók a Budapestet magába foglaló Közép-Magyarországon jóval átlag fölött vannak, a vidéki Magyarország közötti eltérések kisebbek, de mindenhol nagyobb az értelmiségiek és a rutin szellemiek aránya, mint Erdélyben. Régiónk szerint Erdélyben szembeűnő, hogy az értelmiségiek aránya magasabb Észak-Erdélyben és a Partiumban (12%), ahol egyébként a jelentős magyarlakta nagyvárosok vannak. Az irodai dolgozók és a rutin szellemi, szolgáltatásbeliek aránya Észak-Erdélyben átlag feletti, 11,6 százalék, ezekkel az értékekkel elérik az Észak- és Dél-Alföld magyarországi régióinak hasonló arányait. A mezőgazdaságban dolgozók aránya és a munkanélküliség azonban mindenhol magasabb Erdélyben, mint a magyar régiókban, ez alól csak a Dél-Erdélyben és a Bánságban élő szórványmagyarok munkanélküliségi rátája kivétel (4,1%). Ezek Románia gazdaságilag legfejlettebb térségei Bukarest után, ámbar itt a lakosságnak csak kb. 5–10%-a magyar, megyétől függően.

8. táblázat: Az aktív népesség összetétele társadalmi rétegek és korcsoport szerint, %

Társadalmi rétegek	Magyarország			Erdély		
	19–29	30–44	45–64	19–29	30–44	45–64
Felsővezető	3,4	6,6	7,5	2,2	4,0	2,2
Értelmiségi	20,0	16,9	11,6	13,8	8,4	6,2
Vállalkozó	1,1	2,9	4,7	1,6	4,4	4,5
Önfoglalkoztató*	2,2	4,5	5,8	2,2	5,7	5,0
Alsóvezető és művezető	4,3	6,7	4,6	5,4	3,2	3,1
Irodai, rutin szellemi	17,3	13,3	13,3	7,6	11,3	6,3
Szakmunkás	24,1	24,4	23,5	12,8	20,9	20,4
Betanított munkás	17,5	14,5	16,2	24,7	26,1	28,3
Szakképzetlen munkás	5,8	5,6	6,6	8,8	4,7	6,0
Gazdálkodó	0,4	1,3	2,2	1,9	3,9	6,7
Munkaerőpiacról kiszoruló	3,9	3,5	3,9	18,9	7,5	11,3
Összesen	100	100	100	100	100	100
N	6305			2017		

Jövedelmi viszonyok

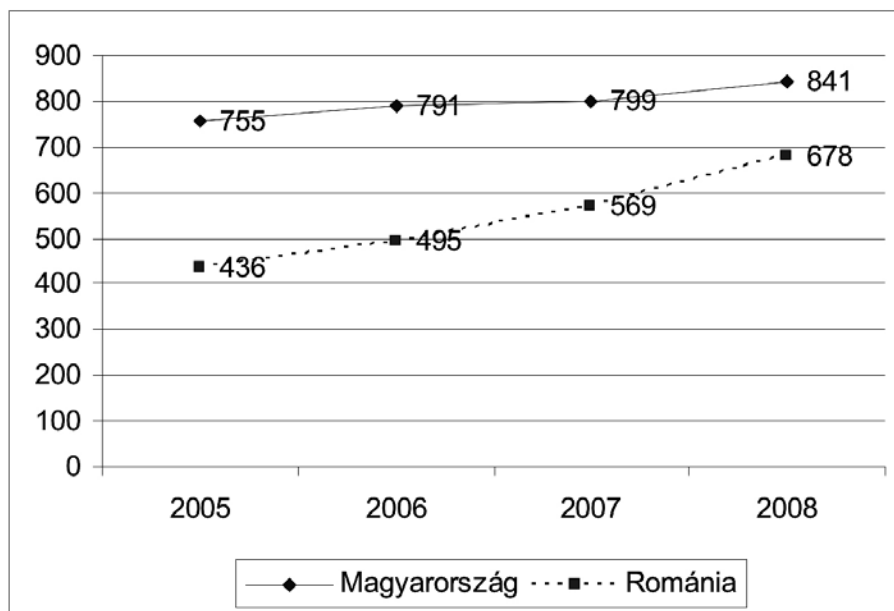
Tekintettel arra, hogy a kérdőíves vizsgálat jövedelmi adatai esetében sok válaszmegtagadás és más torzító tényező is közrejátszik, az országos bérszint alakulásához és értékeléséhez először összehasonlítottuk a 2005 és 2008 közötti évi országos egyhavi átlagbéreket. A jövedelmek, keresetek összehasonlító vizsgálatát vásárlóerő-paritáson számolt átlagértékek alapján végeztük, de euróban is kiszámítottuk.

Megfigyelhető, hogy ebben a periódusban a két ország közötti jövedelmi különbségek csökkentek, és egyfajta konvergencia figyelhető meg. A csökkenés úgy valósult meg, hogy Magyarországon a bérszint növekedése lassú, de a romániaihoz képest viszonylag magas szinten mozgott, a 2005-ös 755 nemzetközi dollárról 2008-ra 841 dollárra emelkedett, Romániában pedig a 2005-ös 436 dollárról 678 nemzetközi dollárra emelkedett 2008-ra. Amíg 2005-ben a romániai bérek a magyarországinak mindössze 57,7 százalékát képezték, addig 2008-ra a 80 százalékára emelkedtek (lásd 1. ábra a következő oldalon). Az erdélyi átlagbérek nagy vonalakban minden évben a romániai átlagértékekkel megegyeznek, és korábbi felmérések azt mutatják, hogy az erdélyi románok és magyarok közötti átlagbérek lényegesen nem különböznek (Veres 2006: 28–45).

A két országban az adatfelvétel eszmei időpontja 2008. november, így a 2008. évi országos átlagadatok referenciaként tekinthetők. Az „Életünk fordulópontjai” felmérés 2008. évi (3. hullám) adatfelvételei alapján a foglalkoztatottakra számolt egyéni átlagjövedelmek alacsonyabbak a hivatalos, országos munkából származó keresetekhez képest. Itt a különböző technikai okokon kívül (önállók, gazdálkodók is benne vannak) az eltérés oka, hogy a válaszadók hajlamosak jövedelmük egy részét eltitkolni, vagy nem jól emlékeznek. A válaszok alapján a foglalkoztatott népesség egyéni havi

jövedelmének átlagértéke Magyarországon 768 PPP-USD (vidéken 720), Erdélyben 518, az erdélyi átlag a magyarországi 67 és a vidéki 72 százalékát képezi. Az 1. és a 9. decilis arányát véve alapul, az aktív keresők jövedelmében az eltérés a két népesség között nem különösen nagy, Magyarországon 3-szoros, Erdélyben 3,4-szeres a különbség a felső és az alsó decilis érték hányada között (9. táblázat). Valószínűsíthetően a választ megtagadók a magas jövedelműek közül kerülnek ki, és arányuk magasabb Magyarországon, ez a két népesség között kimutatható jövedelmi különbségeket a valóságosnál kisebbé teszi, de a pontos mértéket nem tudjuk megadni.

1. ábra: Átlagos havi nettó átlagbérek Magyarországon és Romániában 2005–2008 között, vásárlóerő-paritáson, nemzetközi dollárban (PPP-USD*)

Magyarázat: * A vásárlóerő-paritás számításain alapul. (Számítási kulcsok az ENSZ hivatalos adatain alapulnak, forrása: <http://data.un.org/Data.aspx?d=MDG&f=seriesRowID:699>)
 Forrás: KSH, INS, ENSZ (www.ksh.hu, www.insse.ro, www.data.un.org)

A jövedelmi viszonyok vizsgálatára gyakrabban használják a háztartások egy fogyasztási egységre jutó ekvivalens jövedelmét.⁶ A továbbiakban mi is ennek a mutatónak a segítségével hasonlítjuk össze a decilis értékeket, illetve számítjuk ki az egyenlőtlenségi mutatókat. Az ekvivalens jövedelmi adatok mindig alacsonyabbak, mint az egyéni jövedelmek/bérek, a családok összetétele miatt érthető okokból. Ez megfigyelhető az általunk vizsgált adatok esetében is, Magyarországon 623 (Budapest nélkül 591)

⁶ Az egy fogyasztási egységre jutó (ekvivalens) jövedelmet a háztartási jövedelemből 0,73-as rugalmassági együtthatóval számítottuk ki (OECD eredeti változat). A magas, extrém értékeket 10 000 USD-nél maximáltuk.

és Erdélyben 507 PPP-USD a háztartások ekvivalens jövedelme a teljes 19–75 éves népességre számolva (lásd 10. táblázat a következő oldalon). Megjegyzendő, hogy a jövedelmekre vonatkozó kérdésekre Magyarországon a válaszadók több mint 10%-a nem válaszolt (várhatóan épp a magas jövedelműek egy része), ezt a problémát jelzi Tóth (2004: 78) is. Erdélyben pedig, bár csak kevesen nem válaszoltak, a magas jövedelműek hajlamosak kisebb összeget közölni. Mindkét tényező alacsonyabb átlagokat eredményez, mint az a valóságban létezik, de elképzelhető, hogy a magyarországi adatok jobban torzítanak. Ennek ellenére a két ország közötti átlagkülönbség mértéke viszonylag reálisnak tekinthető. Láthatjuk, hogy az erdélyi magyarok ekvivalens jövedelme a magyarországiak 70,4 (Budapest nélkül 74) százalékát képezi, ez kisebb különbségeket jelez a két népesség között, mint amit az egyéni nettó átlagjövedelmek mutatnak. Az ekvivalens jövedelem értéke jelentős növekedésre utal Erdélyben a 2005. évi adatokhoz képest, amikor ezt a 20–45 évesekre számoltuk ki, az erdélyiek ekvivalens jövedelme a magyarországiak 57 százalékát tette ki (Monostori és Veres 2009), bár a referencianépesség eltért, de a tendenciát jelzi, hogy azóta a két ország egyéni és családi jövedelmei konvergenciát mutatnak (lásd az országos átlagbéreket az 1. ábrán).

9. táblázat: A foglalkoztatottak egyéni havi átlagjövedelmének mutatói és decilisei vásárlóerő-paritáson (PPP-USD)

	Nettó egyéni jövedelem			Az erdélyi átlagjövedelem a magyarországi százalékában (%)	
	Magyarország	Magyarország Budapest nélkül	Erdély	Magyarország	Magyarország Budapest nélkül
Átlag	768,6	720,2	518,5	67,5	72,0
Medián	655,0	620,6	440,4	67,2	71,0
Szórás	479,6	420,8	370,5	77,3	88,0
10 (1. decilis)	413,7	413,7	259,1	62,6	62,6
20	475,8	462,0	310,9	65,3	67,3
30	551,6	517,1	362,7	65,8	70,1
40	558,5	551,6	362,7	64,9	65,8
50	655,0	620,6	440,4	67,2	71,0
60	689,5	689,5	518,1	75,1	75,1
70	827,4	758,5	569,9	68,9	75,1
80	965,3	896,4	673,6	69,8	75,1
90 (9. decilis)	1241,1	1206,6	880,8	71,0	73,0
Decilisarányok					
9/1..	3,0	2,92	3,4	–	–
5/1..	1,6	1,5	1,7	–	–
9/5..	1,9	1,9	2,0	–	–
N	5641	4739	1700		

10. táblázat: A 19–75 éves népesség ekvivalens (egy fogyasztási egységre jutó) háztartási jövedelmi mutatói és decilisei vásárlóerő-paritáson (PPP-USD)⁷

	Ekvivalens háztartási jövedelem			Az erdélyi átlagjövedelem a magyarországi százalékában (%)	
	Magyarország	Magyarország Budapest nélkül	Erdély	Magyarország	Magyarország Budapest nélkül
Átlag					
összesen	623	591	438,8	70,4	74,2
foglalkoztatott	694	657	508,9	73,3	77,5
nem dolgozik	528	508	333,1	63,1	65,6
Medián	542	530	323,8	59,7	61,1
Szórás	363	327	810,5	223,3	247,9
Decilisek					
10% (1. decilis)	294	287	110,0	37,4	38,3
20%	376	366	182,9	48,6	50,0
30%	442	426	232,3	52,5	54,5
40%	498	478	280,7	56,4	58,7
50%	542	530	323,8	59,7	61,1
60%	609	587	367,0	60,3	62,5
70%	697	675	426,7	61,2	63,2
80%	797	757	501,4	62,9	66,2
90% (9. decilis)	1036	914	671,7	64,8	73,5
Decilisarányok					
9/1..	3,5	3,2	6,1	–	–
5/1..	1,8	1,8	2,9	–	–
9/5..	1,9	1,7	2,1	–	–
Gini együttható*	0,265	0,255	0,369	–	–
<i>N</i>	8633	7515	3318		

* A Gini-együtthatót a centilis (1/100) értékekből számítottuk ki a $G = \frac{n+1}{n} - \frac{2 \sum_{i=1}^n (n+1-i)x_i}{n \sum_{i=1}^n x_i}$ képletrel, ahol x_i az i -edik decilisérték, $i=1-99$. A mutató 0 és 1 között mozog, a 0-hoz közeli értékek a kis egyenlőtlenségekre, az 1-hez közelítők a nagy egyenlőtlenségekre mutatnak rá.

Az ekvivalens jövedelmi egyenlőtlenségek a teljes népesség körében magasabbak, mint az egyéni jövedelmek szerint a foglalkoztatottak esetében, míg Magyarországon a 9. és az 1. decilis hányada 3,5 (vidéken 3,2), addig az erdélyi magyarok körében ennek majdnem kétszerese, 6,1-szeres az eltérés. A jövedelmi egyenlőtlenségek mértéke a medián érték alatt nő meg Erdélyben Magyarországhoz képest, az 5. és az 1. decilis aránya 2,9 Erdélyben, amíg Magyarországon csak 1,8, a felső 50% esetében alig van különbség, mindkét esetben 2 körüli (1,9, illetve 2,2, lásd 11. táblázat).

7 A háztartási ekvivalens jövedelmek az $e = 0,73$ -as rugalmassági együtthatóval vannak számolva.

A Gini-index is megerősíti a nagyobb mértékű erdélyi jövedelmi egyenlőtlenségeket: amíg Magyarországon az értéke 0,265 (26,5%), és 2005 óta fokozatosan csökkent (2007-ben 0,271, lásd Harcsa [2008: 473, 492]), addig Erdélyben jóval magasabb, 0,369, azaz 36,9%.

11. táblázat: A foglalkoztatottak ekvivalens háztartási havi jövedelmének mutatói és decilisei vásárlóerő-paritáson (PPP-USD)

	Foglalkoztatottak ekvivalens háztartási jövedelme			Az erdélyi átlagjövedelem a magyarországi százalékában (%)	
	Magyarország	Magyarország Budapest nélkül	Erdély	Magyarország	Magyarország Budapest nélkül
Átlag	694,7	657,4	509,0	73,3	77,4
Medián	603,3	585,0	367,7	61,0	63,0
Szórás	398,1	351,8	661,2	166,1	187,9
Decilisek					
10% (1. decilis)	335,2	328,7	165,5	53,6	55,6
20%	426,6	411,3	228,6	57,6	60,0
30%	487,5	468,0	280,7	60,7	61,3
40%	533,2	528,4	323,8	61,0	62,9
50%	603,3	585,0	367,7	61,8	65,2
60%	685,6	650,0	423,9	63,8	67,5
70%	757,3	715,0	482,9	68,0	72,8
80%	896,8	837,0	609,6	73,7	77,3
90% (9. decilis)	1118,0	1066,5	824,3	73,7	77,3
Decilis arányok					
9/1..	3,3	3,2	5,0	–	–
5/1..	1,8	1,8	2,2	–	–
9/5..	1,9	1,8	2,2	–	–
Gini együttható	0,258	0,244	0,414	–	–
N	4908	4189	1555		

A foglalkoztatott népességben belül Erdélyben a Gini-együttható szerint (0,414) azonban jelentősen nagyobbak az egyenlőtlenségek, mint Magyarországon, még Budapesttel együtt is (0,258). Emellett megfigyelhetjük, hogy bár az erdélyi ekvivalens átlagjövedelem a magyarországit 73,3 (Budapest nélkül 77,4) százalékban közelíti, a medián érték között még nagyobb mértékű a különbség, azt csak 61–63 százalékban közelíti (lásd 11. táblázat). Az erdélyi ekvivalens háztartási jövedelmeknek az alsó hét decilis értékei sem érik el a magyarországi 73 százalékát (amennyi az átlagérték aránya), tehát a legfelső 20 százalék jövedelme éri el vagy haladja meg a magyarországi felső 20 százalék 73 százalékát. Ez a helyzet viszont, mint már jelez-

tük, származhat abból is, hogy a magyarországi válaszadók közül a magas jövedelmű felső 10 százalékhoz tartozók jelentős része nem válaszolt vagy kisebb értéket közölt a reális jövedelménél. Ezt támasztja alá az is, hogy a jövedelembevallásokból származó adatokból számolt Gini-index Magyarországon is sokkal magasabb (2008-ban 0,45) az általunk vagy a KSH Háztartás Panelben mért adatoknál (Kovács 2011).

A háztartások ekvivalens jövedelmi helyzete a két népességben társadalmi rétegenként kissé más képet mutat. Az aktív foglalkoztatottak esetében az erdélyi vezetők, vállalkozók, önfoglalkoztatók ekvivalens háztartási jövedelmei megközelítik, akár kissé meg is haladják a Budapest nélküli magyarországi átlagokat vásárlóerő-paritáson, különösen a vidéki Magyarországot.

Az értelmiségi, szakmunkás erdélyi magyarok ekvivalens jövedelme a magyar átlagot mintegy 82–86 százalékban közelíti, tehát nagyobb mértékben, mint a teljes foglalkoztatott népesség átlaga. Az erdélyi gazdálkodók és a szakképzetlen munkások azok, akiknek a jövedelme a magyarországi hasonló osztályhelyzetűekhez képest az átlagnál jóval alacsonyabb, a magyar megfelelőik ekvivalens jövedelmének mindössze 54–63 százalékát keresik meg, akárcsak a munkanélküliek vagy a nyugdíjasok (12. táblázat). E rétegspecifikus eltérések megerősítik, hogy az erdélyi magyarok körében nagyobbak az egyenlőtlenségek. Továbbá a társadalomszerkezeti eltérések is növelik az átlag és a medián jövedelmek közötti eltéréseket, mivel Erdélyben nagyobb azon rétegek aránya, akik relatíve alacsonyabb jövedelem-színvonalal rendelkeznek magyarországi megfelelőiknél (szakképzetlenek, betanított munkások, gazdálkodók), míg a magas jövedelmű vezetők, alsóvezetők, vállalkozók és önfoglalkoztatók arányának részesedése alacsony az össznépességben belül.

Az inaktívok közötti eltérések nagyobbak a két populációban mint az aktivaknál, hasonlóan, mint az egyéni jövedelem esetében. Az erdélyi munkanélküliek ekvivalens jövedelme a magyarok alig több mint a felét éri el, a nyugdíjak meg csak a kétharmadát, hasonlóan nagy az eltérés a háztartásbeliekénél (12. táblázat, 29. oldal).

A háztartási jövedelemmel való elégedettség szubjektív értékelését a következő kérdéssel mértük: *Mit mondana, hogyan tud kijönni a háztartás ebből a pénzből?*

Azok aránya, akik beosztással épphogy kijönnek a pénzükből, viszonylag hasonló: Magyarországon 48,7, Erdélyben 45,7%, viszont 6 százalékponttal vannak többen Erdélyben azok, akik úgy gondolják, hogy elfogadhatóan élnek, Magyarországon 29,5, Erdélyben 35,5% ezek aránya (lásd a 24. táblázatot a Függelékben).

Kétségtelen, hogy a jövedelmi elégedettség mögött részben eltérő elvárások, referenciák, igények állnak Magyarországon és Erdélyben. Hajdu és Hajdu (2012: 100) rámutattak, hogy a jövedelmi elégedettségnek belső és külső referenciái vannak, így az egyén saját helyzetét a számára releváns társadalmi csoport jövedelméhez is méri (külső referenciapontok), illetve saját korábbi anyagi helyzetéhez (belső referencia) is hasonlítja. Mivel a magyarországi és az erdélyi magyarok jövedelmi viszonyainak közeledése nagyrészt azáltal valósult meg, hogy 2004–2008 között a magyarországi ekvivalens jövedelmek vásárlóerő-paritáson stagnáltak, illetve kisebb ütemben nö-

vekedtek, mint Erdélyben, a „belső” referenciapont miatt érthetőek az alacsonyabb magyarországi elégedettségi értékek.

12. táblázat: Háztartási ekvivalens (egy fogyasztási egységre jutó) átlagjövedelmek társadalmi rétegek és inaktív kategóriák szerint

	Háztartási ekvivalens átlagjövedelem			Az erdélyi átlagjövedelem a magyarországi százalékában (%)	
	Magyarország	Magyarország Budapest nélkül	Erdély	Magyarország	Magyarország Budapest nélkül
<i>Foglalkoztatottak</i>					
Vezető	1129,8	1072,3	1019,9	90,3	95,1
Értelmiségi	918,4	863,9	756,4	82,4	87,6
Vállalkozó	842,5	764,4	733,6	87,1	96,0
Önfoglalkoztató	715,8	676,6	714,8	99,9	105,6
Alsóvezető és művezető	779,1	719,7	701,1	90,0	97,4
Irodai, rutin szellemi	705,4	678,1	534,1	75,7	78,8
Szakmunkás	583,9	574	504,4	86,4	87,9
Betanított munkás	538,1	526,1	463,1	86,1	88,0
Szakképzetlen munkás	453,9	445,5	294,2	64,8	66,0
Gazdálkodó	551,3	551,3	292,3	53,0	53,0
Összesen	694,7	657,4	509	73,3	77,4
<i>Inaktív és munkanélküli</i>					
Munkanélküli	382,3	380,4	219,9	57,5	57,8
Öregségi nyugdíj	625,5	602,1	391,4	62,6	65,0
Özvegyi nyugdíj	489,3	476,4	303,9	62,1	63,8
Gyed/gyes/gyet	497,2	471,5	421,0	84,7	89,3
Háztartásbeli	557,1	560,4	282,5	50,7	50,4
Tanuló	367,2	354,1	362,1	98,6	102,3
Egyéb	452,4	426,4	307,1	67,9	72,0
Összesen	623,3	591,7	438,8	70,4	74,2
N	8614	7497	3264		

Megvizsgálva a jövedelem szubjektív értékelése és a foglalkozási-aktivitási réteghelyzet közötti összefüggést, megfigyelhetjük, hogy a nyugdíjasokat és a háztartásbelieket leszámítva Erdélyben minden más rétegben szignifikánsan magasabb arányban vannak, akik a jövedelmükkel gondok nélkül vagy elfogadhatóan élnek, mint Magyarországon (lásd 13. táblázat a következő oldalon).

13. táblázat: *Hogyan tud kijönni a háztartás ebből a pénzből?* Válaszok társadalmi rétegek szerint (%)

Társadalmi rétegek	Nélkülöznek		Hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak		Beosztással, épphogy kijönnek a pénzükből		Elfogadhatóan élnek		Gondok nélkül élnek		Összesen Magyarország/Erdély
	Magyarország	Erdély	Magyarország	Erdély	Magyarország	Erdély	Magyarország	Erdély	Magyarország	Erdély	
Vezető	1,3	0	4,1	3,4	29,1	27,1	49,7	57,6	15,8	11,9	100,0
Értelmiségi	1,1	0	6,7	2,2	34,0	24,6	50,3	63,4	7,9	9,8	100,0
Vállalkozó	1,4	4,3	4,7	2,9	30,3	24,3	54,0	54,3	9,5	14,3	100,0
Önfoglalkoztató	1,3	2,2	9,8	2,2	42,8	34,8	42,4	53,9	3,7	6,7	100,0
Alsóvezető és művezető	1,2	0	9,0	5,5	44,8	24,7	40,3	63,0	4,8	6,8	100,0
Irodai, rutin szellemi	2,2	1,1	11,0	4,5	49,1	44,1	34,8	49,2	2,8	1,1	100,0
Szakmunkás	2,3	2,5	13,7	6,8	56,6	48,8	26,1	40,8	1,3	1,1	100,0
Betanított munkás	5,0	4,3	17,9	8,7	56,0	48,3	20,6	36,1	0,5	2,5	100,0
Szakképzetlen munkás	6,0	11,4	21,8	17,1	56,4	47,2	15,2	23,6	0,5	0,8	100,0
Gazdálkodó	4,0	6,4	11,1	14,1	46,5	41,0	38,4	33,3	–	5,1	100,0
Munkanélküli	18,8	23,2	25,1	22,4	41,4	33,8	11,7	18,9	2,9	1,8	100,0
Öregégi nyugdíj	2,4	3,1	10,4	8,8	53,6	53,4	30,7	31,9	2,9	2,9	100,0
Özvegyi nyugdíj	6,2	8,5	24,3	12,3	54,5	58,3	14,3	19,0	0,7	1,9	100,0
Gyed/gyes/gyet	4,8	2,7	18,5	8,1	46,9	45,9	28,2	40,5	1,6	2,7	100,0
Háztartásbeli	3,1	12,0	12,3	11,3	44,0	60,7	36,4	15,3	4,2	0,7	100,0
Tanuló	14,0	1,2	36,3	6,1	38,5	48,2	10,1	40,9	1,1	3,7	100,0
Egyéb	3,7	10,5	19,4	15,8	47,2	47,4	25,0	26,3	4,6	–	100,0
Összesen	4,0	5,5	14,7	9,3	48,6	45,8	29,5	36,2	3,2	3,2	100,0

Anyagi javakkal való ellátottság

Anyagi javakkal való ellátottság tekintetében a magyarországi népesség jobb helyzetben van, mint az erdélyi magyarság: míg autóval Magyarországon a válaszadók 60, Erdélyben 47 százaléka rendelkezik, Magyarországon 20-ának még második autója is van (ezt Erdélyben nem kérdeztük). A különböző háztartási cikkekkel való ellátottság is nagyobb arányú Magyarországon, mint Erdélyben, átlagosan úgy 10 százalékponttal, kisebb-nagyobb eltérésekkel (lásd 14. táblázat). A tartós használati cikkek azonban egy hosszabb időszak jövedelmi viszonyait mutatják, ami hosszabb ideig tartó költsékezési szokásoknak megfelelően alakult ki, ezért a néhány év alatt megváltozó anyagi helyzet mérésére kevésbé alkalmas.

14. táblázat: Tartós használati cikkekkel rendelkezők aránya (%)

Használati cikk	Magyarország	Magyarország Budapest nélkül	Erdély
Színes tévé	96,9	97,2	95,7
Automata mosógép	86,6	85,2	75,6
Mosogatógép	17,1	15,8	5,5
Videomagnó vagy DVD	78,2	76,9	54,7
Számítógép (laptop)	63,0	60,9	53,4
Autó	60,1	59,9	47,1
Második autó	20,3	19,7	–
<i>N</i>	11066		3967

Lakáshelyzet

A két vizsgált népesség lakáshelyzetét több mutató segítségével vizsgáltuk. Ezek három dimenziót képeznek. Az első a lakásviszonyok-lakásméret, ahol egyrészt megnéztük, hogy hány négyzetméter jut átlagosan egy személyre a háztartásban. Eszerint Magyarországon 33 négyzetméter jut egy főre, Erdélyben a magyarok esetében kicsit kevesebb, 29. Megjegyzendő, hogy a lakásviszonyok tekintetében kis, elhanyagolható különbségek vannak, ezért csak a teljes Magyarország lakáshelyzetét hasonlítottuk az erdélyi magyarokéhoz.

Aszerint, hogy van-e mindenkinek külön szobája a lakásban, viszonylag nagy különbséget észleltünk: míg Magyarországon a háztartások 81 százalékában külön szobájuk van az ott élőknek, addig az erdélyi magyarok körében csak a háztartások 67,5 százalékában áll ez fenn.

A lakás infrastruktúrája dimenzióban megvizsgáltuk, a háztartások mekkora hányadában van vízőblítéses WC, vezetékes víz, földgáz/saját hőközpont, internet-csatlakozás stb.

15. táblázat: Lakásviszonyok, a lakás felszereltsége, lakókörnyezet (%)

Lakásviszonyok	Magyarország	Magyarország Budapest nélkül	Erdély
Lakásméret egy főre (m ² /fő)	33,3	33,6	29,3
Lakással való elégedettség (%)	7,5	7,6	7,6
Van mindenkinek külön szobája? (%)	81,1	81,3	67,5
<i>Lakás infrastruktúrája</i>			
Vizöblítéssel WC/fürdőszoba (%)	95,9	95,5	70,6/ 77,3
Vezetékes víz (%)	–	–	80,5
Telefon (vezetékes vagy mobil) (%)	95,4	95,1	88,8
Internet-csatlakozás (%)	52,8	50,3	40,9
Kert, terasz, kellemes (...) erkély (%)	84,1	86,6	–
Megfelelő fűtés/Földgáz, saját hőközpont* (%)	91,3	91,7	65,3
<i>Lakókörnyezet jellege (%)</i>			
deprivált	2,6	2,4	7
szegényes-átlagos	49,2	52,0	58,8
jómódú-átlagos	40,2	39,2	28
előkelő	8	6,3	6,2
Összesen	100	100	100
N	11 077	9 501	3 929

Magyarázat: * Magyarországon: Megfelelően melegen tartja a lakást? Erdélyben: Van (a lakásban) földgáz (bevezetve) vagy saját hőközpont?

Amíg Magyarországon a vízöblítéssel WC/fürdőszoba, a telefon és a megfelelő fűtés a lakások több mint 90 százalékában biztosított, és a vezetékes víz hozzáférhetősége gyakorlatilag teljes körű (ezért nem is kérdezték meg külön), addig Erdélyben ezekkel a szolgáltatásokkal a lakásoknak 10–20 százalékponttal kisebb aránya van ellátva: vezetékes víz 80 százalékban, fürdőszobája pedig 77 százalékban van (WC 70,6%-nak van), telefontal 88 százalék rendelkezik. A lakások fűtését 65 százalékuk oldja meg földgázzal vagy saját hőközponttal, a többiek a városi közös központi fűtéssel vagy fával tartják melegen a lakást télen. Internet-csatlakozással a magyarországi lakások 52 százaléka (vidéken 50%) rendelkezik, Erdélyben pedig csupán a 41 százalék (lásd 15. táblázat). Nagy az eltérés a magyarországi és az erdélyi falusi, különösen az idős népesség lakásviszonyai között, Erdélyben ezek kevésbé felszereltek és modernizáltak.

A harmadik dimenziót a lakókörnyezet jellege képezte. Itt az utcában lévő épületek, házak jellege és állapota alapján a kérdezőbiztosok sorolták be a lakásokat. Eszerint a lakásokat a következőképpen soroltuk be: előkelő, jómódú-átlagos, szegényes-átlagos és deprivált lakókörnyezetek. Magyarországon jó tíz százalékponttal többen kerültek a jómódú lakókörnyezet kategóriába, mint Erdélyben, és annival kevesebben a szegényes-átlagos csoportba. A deprivált lakókörnyezetben élők aránya Erdélyben szignifikánsan magasabb, 7%, míg Magyarországon csupán 2,6%.

Mindezeket a különbségeket látva megfigyelhetjük, hogy a lakással való szubjektív elégedettség mértéke megegyezik a két népességben, ami tovább erősíti az eltérő referencia- és elvárásszintre vonatkozó hipotézisünket.

Az életmód anyagi vonatkozásai, elégedettség

Az életmódra vonatkozó kérdések köre ebben a vizsgálatban valójában csak azt méri, hogy milyen anyagi korlátai vannak bizonyos, középosztálybeli életformára utaló tevékenységeknek, ezért nem is gondoljuk azt, hogy az életmódról átfogó képet adnának.

A megkérdezett tevékenységek a 16. táblázatban láthatók.

16. táblázat: *Életmóddal kapcsolatos tevékenységek megtörténte (%)*

Tevékenységek	Magyarország	Magyarország Budapest nélkül	Erdély
Évente egyszer legalább egy hétre elmegy üdülni?	39,4	36,4	42,0
Rendszeresen vásárol új ruhákat?	31,1	30,2	35,4
Lecseréli előregedett bútorait?	11,3	11,2	20,0
Havonta egyszer meghívja a barátait?	23,5	21,6	37,3
Havonta (legalább) egyszer étteremben ebédel a családjával?	12,4	11,1	12,1
Havonta 10 ezer Ft-ot/50 lejt félretesz?	38,8	37,0	40,9
N	11 069	9 507	3 943

A havonta egyszer étteremben étkezés kivételével minden más tevékenység aránya gyakoribb Erdélyben, mint Magyarországon. Legnagyobb az eltérés aszerint, hogy meghívja-e legalább havonta egyszer vendégül a barátait – Magyarországon csak 23,5, Erdélyben viszont 37 százalékuk teszi meg, míg a vendéglőben történő családi ebédre mindkét népességben 12 százalékuk mondta, hogy havonta egyszer megteszi (lásd 16. táblázat). Ezeknek az eltéréseknek a szerepét azonban nem szeretnénk el- túlozni. A fenti, életmódra utaló kérdések az anyagi lehetőségek mellett más, szokásokból, értékrendből következő életmódbeli sajátosságokat is mérnek. Így a barátok meghívása méri a személyes kapcsolatháló nagyságát, jellegét, az individualizációs hatásokat stb.

A bútorcsere esetében az „előregedés” megítélése eltérő lehet, a régi stílbútorok megtartása, rekondicionálása alternatívát jelenthet a divatos, de nagyobbrészt préselt lemezből készülő bútorkínálathoz képest. Továbbá a bútorok minősége is egy másik aspektus, ami itt közrejátszik.

Az életszínvonallal való elégedettséget egy másik, 1-től 10-ig terjedő skálával is megmértük. Erdélyben az életszínvonallal való elégedettség szignifikánsan magasabb, mint Magyarországon, közel 1 ponttal (a vidékhez képest éppen egy pontnyi az eltérés).

A társadalmi rétegek és az inaktív csoportok átlagértékeit összehasonlítva megállapítható, hogy általában minden réteg és inaktív csoport esetében az erdélyi elégedettségi átlagérték mintegy 0,5–1 százalékponttal magasabb, mint Magyarországon, kivéve a háztartásbelieket. A jövedelmi helyzet és a szociodemográfiai változók is egyaránt arra utalnak, hogy amíg Erdélyben a háztartásbeliek jelentős része egyféle kényszer-munkanélküli vagy a státusával más okból nem elégedett, addig Magyarországon ezek olyan eltartottak, akik inkább egyetértenek, vagy éppen ők választották ezt a helyzetet (17. táblázat).

17. táblázat: *Mennyire elégedett az életszínvonalával? Átlagértékek (1 – teljesen elégedetlen, 10 – teljesen elégedett)*

	Magyarország	Magyarország Budapest nélkül	Erdély
Foglalkoztatottak			
Vezető	7,13	7,04	7,63
Értelmiségi	6,79	6,78	7,48
Vállalkozó	6,77	6,80	7,71
Önfoglalkoztató	6,29	6,25	7,22
Alsóvezető és művezető	6,41	6,36	6,65
Irodai, rutin szellemi	6,27	6,30	7,14
Szakt munkás	5,91	5,94	6,76
Betanított munkás	5,62	5,62	6,89
Szakképzetlen munkás	5,33	5,34	6,30
Gazdálkodó	6,14	6,12	6,68
<i>Összesen</i>	<i>5,07</i>	<i>5,06</i>	<i>6,30</i>
Inaktív és munkanélküli			
Munkanélküli	5,84	5,85	6,94
Öregségi nyugdíj	4,87	4,90	6,29
Özvegyi nyugdíj	6,20	6,18	6,58
Gyed/gyes/gyet	7,15	7,11	6,86
Háztartásbeli	4,66	4,64	7,46
Tanuló	6,07	6,02	6,11
Egyéb	5,91	5,88	6,86

A státushelyzet társadalmi meghatározói

A rétegződés összetett jellegének megragadására egy státusindexet szerkesztettünk, amely alkalmas a társadalom vertikális differenciálódásának kvantitatív mérésére.

A státusindex dimenziói a következők: jövedelem, lakáskörülmények, anyagi vagyoni helyzet, életmód-életkörülmények. Ezt követően készítettünk egy foglalkozási rétegződési sémát, amely a teljes felnőtt népesség foglalkozási státusát vagy utolsó

foglalkozását vette figyelembe, akik már aktívan dolgoztak a munkaerőpiacon. Eből a foglalkozási rétegződési sémából és a státusindexből kialakítottunk végül egy osztálysémát, amely a társadalom rétegződésének összetett vizsgálatára alkalmas, és összesíti mind a státusindex dimenzióinak jellemzőit, mind a foglalkozási státushelyzetből adódó társadalmi jellemzőket. Az index szerkesztésekor figyelembe vettük Kolosi és Róbert (2004: 48–74) egy hasonló index szerkesztésére használt módszertanát.

A státusindex dimenziói az alábbi indikátorokat tartalmazzák:

A jövedelemdimenzió összetevői: egy háztartási egységre jutó ekvivalens jövedelem jövedelmi kvintilisek formájában.

A lakáskörülmények tartalmazzák: a laksűrűséget, négyzetméter/fő (Erdélyben a lakás méretére vonatkozó hiányzó válaszokat kiegészítettük az érvényesen kapott válaszok alapján kiszámított átlagos szobaszámnak megfelelő átlagos alapterülettel, különböző szobaszámú lakások szerint), a lakás infrastruktúrájára (WC, vezetékes víz, földgáz/saját hőközpont, internet-csatlakozás), a lakókörnyezet jellegrére vonatkozó adatokkal (1–4).

Az anyagi vagyoni helyzet összetevői: megtakarítás 5 000 Ft/50 RON fölött havonta, tartós használati cikkek (színes tévé, automata mosógép, mosogatógép, videomagnó vagy DVD, számítógép) kumulálva egy diszkrét változóba, és autó birtoklása (1 vagy 2 autó).

Az életmód-életkörülmények: figyelembe vettük, hogy szokott-e üdülni legalább egy hetet évente, új ruhák vásárlására telik-e, fogad-e legalább havonta egyszer otthon vendéget vacsorára, étkezik-e vendéglőben havonta egyszer, lecsereleli-e előregedett bútorait.

Az egyes dimenziók összetevőit Z-szkórral standardizáltuk, dimenzióként összesítettük, majd ezekből a dimenzió-alapindexekkel főkomponens-elemzéssel létrehoztunk egy státusmérő indexet. A főkomponens-elemzés eredményeként kapott új változó mind a magyarországi, mind pedig az erdélyi mintán az összvariancia több mint 50 százalékát magyarázza és a KMO értéke is 0,72 körüli. A komponenssúlyértékek alapján az összetevők hozzájárulása kiegyensúlyozott (0,66–0,77 közötti Magyarországon, és 0,72–0,84 közötti Erdélyben) (lásd a 18. táblázatot).

18. táblázat: A státusindex-komponens súlyértékei (a főkomponens-elemzés eredményei)

Összetevők	Magyarország	Erdély
Ekvivalens jövedelem	0,737	0,723
Lakáskörülmények indexe	0,660	0,724
Anyagi-vagyoni helyzet (nem jövedelmi)	0,773	0,840
Életmódindex	0,685	0,722
Magyarozott összvariancia	51,1	0,568
KMO	0,72	0,73

A státusindex a társadalmi térben viszonylag jól differenciál, ezt mutatják az index átlagértékei a foglalkozási-aktivitási rétegekre számítva, amelyek 1,2 és -0,9 között mozognak Erdélyben, és ezen az intervallumon belül mozognak Magyarországon is.

A státushelyzet regressziós magyarázó modellje

A fentebb ismertetett státusindexszel mért társadalmi státushelyzet társadalmi meghatározó tényezőit megpróbáltuk magyarázni egy OLS lineáris regressziós modellel. A modell alapesetben kétlépcsős, azaz két fázisban készült, először az alapvető szociodemográfiai és munkaerő-piaci változókat vontuk be, amelyek mindkét adatállományban elérhetőek voltak, másodszer a foglalkozási-aktivitási státuscsoportok dummy változóival kontrolláltuk a modell többi független változójának hatását. Az erdélyi adatokon készült egy harmadik lépcsős változat, amikor a helyi munkaerőpiac sajátosságait tükröző változókat (privát szféra jelentősége, mezőgazdasági termelés), valamint a romániai kontextusban releváns, sajátos kisebbségi és idegennyelv-ismeret változóit vontuk be.

A modellbe bevont független változók a következők, területenként:

- Szociodemográfiai mutatók (életkor, nem, nemzetiség/roma-e).
- Iskolázottság, képzettség (felsőfokú, érettségi, szakmunkásképző/szakiskola).
- Település típusa-státusa (megyeszékhely, egyéb város).
- Munkaerő-piaci helyzet, munkanélküliség (dolgozik-e, volt-e munkanélküli, mennyi ideig?).
- Kivándorlás (Van-e külföldön valaki a háztartásból? Tervezi-e külföldön dolgozni?).
- A munkahely jellege, státusa (privát szféra, vezető-e, beosztottak száma).
- Háztáji mezőgazdasági termelésben való részvétel (termel-e zöldséget, tartanak-e haszonállatot?).
- Nyelvismeret (román, angol, német, francia – csak Erdélyben volt kérdezve).
- Foglalkozási-aktivitási státuscsoportok (dummy változók formájában).

A regressziós modellt először két lépcsőben teszteltük, ezek jól összehasonlíthatók a két népességre vonatkozóan. Az első esetben a fent felsorolt szociodemográfiai, iskolázottságra és a munkaerő-piaci helyzetre, munkahelyre vonatkozó változók szerepeltek függetlenként (foglalkozás nélkül), második lépésben ezek a foglalkozási-aktivitási státuscsoportok kontrollváltozóként be lettek vonva a modellbe kétértékű dummy változók formájában. A magyarországi mintán a modell magyarázóereje alacsonyabb, 0,334, illetve a foglalkozási státusváltozókkal 0,354 a korrigált R² alapján. Erdélyben a modell magyarázóereje viszonylag magas, az első esetben 0,48 (korrigált R²), de a második esetben, a foglalkozási státus bevonásával sem növekedett számottevően, mindössze 0,498-ra.

19. táblázat: A társadalmi státushelyzet meghatározásának modelljei (OLS regressziós modell) Magyarország és erdélyi magyarok (2, illetve 3 lépcsős változatok)

Független változók	Magyarország			Erdély		
	1. modell	2. modell	1. modell	2. modell	3. modell	
Életkor	0,115***	0,057***	0,007	-0,023	0,019	
Neme (1 – férfi)	0,035***	0,025*	0,004	0,008	0,004	
Egyetem, főiskola	0,571***	0,503***	0,317***	0,265***	0,174***	
Középiskola (érettségi)	0,382***	0,337***	0,357***	0,339***	0,236***	
Szakiskola / szakmunkásképző	0,179***	0,169***	0,173***	0,173***	0,121***	
Budapest (lakóhely)	0,140***	0,137***	–	–	–	
Megyei jogú város/ megyeszékhely	0,099***	0,097***	0,292***	0,274***	0,240***	
Egyéb város	0,079***	0,079***	0,283***	0,268***	0,243***	
Dolgozik-e	0,178***	0,118***	0,121***	0,044	0,040	
Más kereső tevékenység	0,057***	0,053*	0,045***	0,041**	0,042***	
Alkalmazottak, beosztottak száma	0,028**	0,016	0,038**	0,030*	0,027*	
Volt-e munkanélküli?	-0,059***	-0,053**	-0,167***	-0,144***	-0,097***	
Hányszor (mennyi ideig) volt munkanélküli?	-0,037*	-0,023	-0,026*	-0,025	-0,034*	
Vezető	–	0,127**	–	0,044**	0,026	
Vállalkozó	–	0,124***	–	0,087***	0,075***	
Értelmiségi	–	0,074	–	0,078***	0,053**	
Önálló, önfoglalkoztató	–	0,077*	–	0,064***	0,042**	
Nem fizikai, irodai dolgozó, alsóvezető	–	0,101	–	0,064**	0,049*	
Szakmunkás	–	0,042	–	0,019	0,007	
Betanított es szakképzetlen	–	-0,006	–	-0,020	-0,026	
Gazdálkodó	–	0,015	–	-0,021	-0,031*	
Munkanélküli	–	-0,002	–	-0,086***	-0,049***	
Nyugdíjas	–	0,081***	–	0,003	-0,002	
Háztartásbeli	–	–	–	-0,029*	-0,018	
Állami munkahely?	–	–	–	–	0,03	
Privát szféra	–	–	–	–	0,068***	
Termel-e zöldséget?	–	–	–	–	0,103***	
Tartanak-e haszonállatot	–	–	–	–	-0,042*	
Roma-e?	–	–	–	–	-0,152***	
Románnyelv-ismeret	–	–	–	–	0,074***	
Angolnyelv-ismeret	–	–	–	–	0,100***	
Németnyelv-ismeret	–	–	–	–	0,079***	
Francianyelv-ismeret	–	–	–	–	0,037**	
R ²	0,335	0,357	0,480	0,50	0,555	
Korrigált R ²	0,334	0,354	0,478	0,498	0,550	
N	11 063	11 063	2 802	2 802	2 802	

Megjegyzés: Független változó: státusindex
Magyarázat: * p < 0,05; **p < 0,01; *** p < 0,001

A magyarországi modellben a független változók közül legerősebb hatást az iskolázottság fejt ki a státusra, az egyetemi/főiskolai végzettség 0,582, a középiskolai 0,38 és a szakmunkásképző/szakiskolai végzettség 0,179 béta-értékkel. A szociodemográfiai változók közül az életkornak (0,115) és a nemnek (0,035) kis, de szignifikáns hatása van a státushelyzetre, ez utóbbinak a férfiak „javára”. A településváltozók hatása is szignifikáns, elsősorban a budapesti lakóhely a jelentősebb 0,14-es együtthatóval, a megyei jogú város hatása kisebb, 0,1 körüli, az egyéb városi lakhely pedig 0,79-es együtthatóval bír. A munkaerő-piaci helyzetnek jelentős a hatása, de elmaradt az iskolázottságtól: az, hogy dolgozik-e, 0,178, a második munkahely 0,057, és a beosztottak száma 0,028-as béta-együtthatóval magyarázza a társadalmi státushelyzetet.

Amennyiben a foglalkozási-aktivitási státuscsoportok dummy kontrollváltozóit bevonjuk a modellbe, az életkor hatása lecsökken 0,057-re, és a foglalkoztatás (hogy dolgozik-e) hatása is lényegesen csökken 0,118-ra, a többi együttható csak keveset, átlagosan 0,01-dal csökken. A kontrollváltozók közül szignifikáns hatása a vezetőnek (0,127), vállalkozónak (0,124) van, ennél kisebb, de még szignifikáns hatást mutat az önálló (0,077) meg a nyugdíjas (0,08) státus, értelemszerűen a foglalkoztatást, az életkor hatásának a csökkenését ezek jól magyarázzák.

Erdélyben az alapmodellben is, a standardizált béta-együtthatók alapján, az iskolai végzettség változóinak van a legjelentősebb hatásuk a társadalmi státushelyzetre, de a felsőfokú végzettség esetén ez lényegesen gyengébb (0,317), mint Magyarországon. Az életkor és a nemi hovatartozás nem hat szignifikánsan a státusra Erdélyben. Jelentősebb a hatása a városi lakhelynek, mint Magyarországon: a megyeszékhely 0,292-es, az egyéb városi lakhely 0,283-es béta-értékekkel. A magyar modellben valójában Budapesttel együtt a megyei jogú városok együttes hatása az erdélyi megyeszékhelyek béta-értékét közelíti, de Erdélyben még a kisebb, „egyéb” városokban élőknek is számottevően jobb esélyei vannak a falusiakhoz képest a magasabb státus elérésére, mint a magyar modellben. A magyarországinál kisebb, de szignifikáns hatása van még a munkaerő-piaci helyzetnek (hogy dolgozik-e, 0,121, ha van második munkahelye [más keresőtevékenysége] is, 0,045, és ha van alkalmazottja/beosztottja, 0,38). Ugyancsak szignifikáns a hatása és negatívan befolyásolja a státust az, ha volt már munkanélküli (-0,167), és hogy hányszor/mennyi ideig, az is számít, de kisebb mértékben (0,02). A többi változó hatása nem szignifikáns (nem, életkor, külföldön tartózkodás, kivándorlási szándék, állami munkahely).

Amennyiben bevonjuk a modellbe a foglalkozási-aktivitási státuscsoportokat, a munkaerő-piaci helyzet hatása lecsökken (az, hogy dolgozik-e) 0,044-re, és az iskolázottság hatása is gyengül, de inkább csak a felsőfokú végzettség értéke csökkent le lényegesebben, 0,265-re, a legtöbb változó hatása viszont mintegy 0,01-nyi béta-értékkel csökken mindössze (19. táblázat).

Harmadik lépésben az erdélyi modellbe bevontunk néhány változót, amelyek a romániai munkaerő-piaci sajátosságokkal és a nyelvtudással kapcsolatosak. A pri-

vát szférában lévő munkahely szerepe szignifikánsan hozzájárul a magasabb státus eléréséhez (0,068), míg a háztáji gazdálkodás változói közül a zöldségtermesztés pozitívan, a haszonállattartás viszont negatívan hat, aminek valószínűleg az az oka, hogy a „háztájizás” elterjedtebb, és hozzájárul a háztartás jövedelméhez (csökkenti a kiadásokat). Az állattartás jobban összefügg az életmóddal, sok esetben más munkalehetőség hiányára utal, és arra, hogy Erdélyben viszonylag sok a kényszerből gazdálkodó, így ez inkább az alacsonyabb státushelyzetűekre jellemző. Szignifikáns hatása van továbbá a nyelvismeretnek: román 0,07-es, illetve a különböző idegen nyelvek ismeretének is szignifikáns hatása van, együttesen a három nyelvnek 0,2, ebből a legnagyobb az angolnyelv-tudás hatása, 0,1. Negatív, és az előbbieknél még jelentősebb a roma közösséghez tartozás hatása a státushelyzetre (-0,16).

Ezen változók bevonásával viszont megfigyelhetjük, hogy a felsőfokú végzettség hatása tovább csökken, 0,174-re, az aktív státus (hogy dolgozik-e) elveszti szignifikáns jellegét, és egyes foglalkozási pozíciók, például a vezetői státus hatása is kisebb lesz (0,026). A munkanélküliség negatív hatását viszont csökkentik, azaz mérsékelik ezek a változók, a béta-érték -0,1 alá csökken, viszont figyelembe kell venni, hogy a romaság változó is megjelent a harmadik lépcsőben, jelentős béta-értékkel (lásd 19. táblázat).

Következtetések

A magyarországi és az erdélyi magyar 19–75 éves népesség társadalmi rétegződését és anyagi-jövedelmi viszonyait vizsgálva megállapíthatunk néhány fő sajátosságot.

A foglalkozási rétegeket és a gazdaságilag inaktív csoportokat összehasonlítva azt láthatjuk, hogy a társadalom közepétől felfele életmód és fogyasztás szerint nincsenek jelentős eltérések a két népesség között, de a társadalom közepétől lefele, az alsó 50 százalék helyzete relatíve rosszabb Erdélyben, nagyobb a munkanélküliség, kevésbé iskolázottak, lényegesen nagyobb a betanított munkások aránya, és a foglalkoztatottság szintje is alacsonyabb, mint Magyarországon, a Budapest nélküli értékekhez viszonyítva is.

Az erdélyi magyarság és a magyarországi népesség közötti, az 1990-es évek végén és még a 2000-es évek közepén is kimutatható jelentős életszínvonal- és jövedelembeli átlagkülönbségek (lásd Veres 2003; Monostori és Veres 2009) 2008-ra jelentősen csökkentek, de az erdélyi magyarok átlag- és medián jövedelmei a magyarországi értékeknél még mindig alacsonyabbak 20–40% közötti értékekkel. A foglalkoztatott népesség közötti jövedelmi és anyagi eltérések relatíve kisebbek, mint az inaktív népesség kategóriái között, és még jobban összezsugorodnak a vezetők, a vállalkozók és az önálló iparosok esetében. Az eltérések megmaradnak akkor is, ha az összehasonlítást a Budapest nélküli magyarországi népességgel tesszük, csak néhány százalékkal csökkennek. Erdélyben nagyobbak az egyenlőtlenségek, mint Magyarországon mind a jövedelmek, mind pedig a fogyasztás vagy az anyagi és lakáshelyzet szerint. Az egyenlőtlenségek csökkenéséről Erdélyben még nem beszélhetünk.

A társadalomszerkezet alsó szegmenséhez tartozó erdélyi magyar depriváltak, a munkaerőpiacról kiszorultak, a szakképzetlen munkások, a gazdálkodók és a nyugdíjasok az átlagosnál jobban elmaradnak a magyarországi megfelelőiktől, akár az ekvivalens jövedelem nagyságát, akár az anyagi helyzet-lakáshelyzet mutatókat vesszünk alapul.

Ennek háttérében áll Magyarországon a középrétegekkel kapcsolatos pozitív tendencia, a középosztályosodás, amelynek eredményeként a jólét „lefelé csúszása” figyelhető meg (lásd még Kolosi és Róbert 2004: 53; Kolosi és Tóth 2008: 29; Utasi 2000). Erdélyben (és Romániában) is beindult egy középosztályosodási folyamat (Urse 2004), és a jövedelmek, illetve a fogyasztás terén is jelentős, a jólét irányába mutató változások következtek be, de a „jólét lefelé csúszása” korlátozottabban érvényesült vagy (még) nem következett be.

Amennyiben az életmód fogyasztási formái felől hasonlítjuk össze a két népeséget, az eltérések eltűnnek, sőt egyes vonatkozásokban az erdélyi mutatók kismértékben magasabb fogyasztási szintet mutatnak. A jövedelmükkel való szubjektív elégedettség is kissé magasabb az erdélyi magyarok körében, és az eltérő referenciaszinttel magyarazzuk ezt.

A társadalmi státushelyzetet magyarázó tényezők közül, a regressziós modell alapján, a magyarországi modellben a legfontosabb, kimagasló magyarázóerővel a képzettség változói bírnak, különösen a felsőfokú diploma, ezt követik a munkaerő-piaci helyzet mutatói, valamint a budapesti és megyei jogú városi lakhely. A jövedelem vonatkozásában Kolosi vizsgálatai is alátámasztják, hogy a képzettség és a keresetek közötti összefüggés erőssége növekedett az elmúlt két évtizedben (Kolosi és Dencső 2006: 30). Erdélyben a képzettség hatása jelentős, de számottevően kisebb, mint Magyarországon, és nem emelkedik ki a munkaerő-piaci viszonyok és a városi lakhely változóihoz képest. Emellett kisebb, de szignifikáns hatást fejtenek ki a munkahely jellegével és a nyelvtudással, a hátrányos etnikulturális környezetből származással (romaság) kapcsolatos változók is. Elmondható tehát, hogy az erdélyi magyarok számára magasabb társadalmi státus elérésében a szakmai képzettség és a foglalkoztatottság nem kap akkora szerepet, mint Magyarországon, ami közvetve összefügghet a kisebbségi helyzettel is, de ezt most nem tudjuk sem megerősíteni, sem cáfolni. Továbbá ez az állapot társul egy nagyobb mértékű jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségi helyzettel. A makrotársadalmi sajátosságok, mint a falusi és városi lakhely közötti nagy eltérések, valamint a társadalmi rétegződési sajátosságok az egyéni életesélyeket nehezítik, a társadalmi érvényesülés útját összetettebbé teszik az erdélyi magyarok számára, még akkor is, ha össztársadalmi szinten az anyagi-életmódbeli átlagértékek sok tekintetben közeledtek a magyarországi értékekhez, de a makrostrukturális hátrányok lényegében nem változtak az elmúlt évtizedben (alacsonyabb iskolázottság, urbanizációs szint és foglalkoztatottság).

ABSTRACT: The present study aims to compare the characteristics of social stratification and inequalities related to incomes among the 19-75 years old population in Hungary and in the Hungarian community from Romania, based on the surveys from the panel research entitled: Turning points of our lives, waves from 2008. Our theoretical background is mainly neoweberian. When operationalising social situation and structure we tried to combine two traditions: one based on occupational status and the other on lifestyle and income-material situation (see Erikson-Goldthorpe 1992, 2000 Hradil, 1987, Breen 2005, Andorka, 1996). The social strata scheme used in our analysis is mainly based on Andorka's tradition. The insertion of the active, employed population is based on the actual occupational status, while the insertion of the inactive population is based on actual inactive legal status (pensioners, students, unemployed). In the first part, the comparison between Hungary and Hungarians from Romania is carried out through a characterisation of occupational groups along the following dimensions: economic activity, education and occupational level and structure, labour market situation, incomes, material situation, housing conditions and consumer – life style elements. In the second part of the paper we computed a status index for measuring social differentiation. While this index was the dependent value, using OLS regression, we analysed how different social resources and sociodemographic characteristics explain social status determination in both populations. We have found that the situation of inactive population is worse in Transylvania, income and material inequalities are higher and the role of education is lower in determining social status than in Hungary, although structural and income differences have become lower since 2000.

Irodalom

- Andorka R. (1996): A társadalmi egyenlőtlenségek növekedése a rendszerváltás óta. *Szociológiai Szemle*, 6(1).
- Beck, U. (2003 [1986]): *A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba*. Budapest: Századvég.
- Biró A. Z. et. al (1995): Változás és/vagy stabilitás. A romániai magyar társadalom szerkezetének és működésének fontosabb komponenseiről. In Turós E. (szerk.): *Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról*. Csíkszereda: Pro Print, 15–45.
- Breen, R. (2005): Foundations of a Neo-Weberian Class Analysis. In Wright, E. O. (szerk.): *Approaches to Class Analysis*. New York: Cambridge University Press, 31–50.
- Breen, R. – Goldthorpe, J. H. (2001): Class, Mobility and Merit: The Experience of Two British Birth Cohorts. *European Sociological Review*, 17(2): 81–101.
- Bukodi E. – Záhonyi M. (2004): *2001. évi népszámlálás. 16. A társadalom rétegződése*. Budapest: KSH.
- Bukodi E. (2006): Társadalmunk szerkezete különböző nézőpontból. In Kovách I. (szerk.): *Társadalmi metszetek*. Budapest: Napvilág, 109–160.
- Csata Zs. (2010): *Gazdasági etnocentrizmus, etnikai fogyasztás az erdélyi magyarok körében*. Közgazdász Fórum, 31–50.
- Erikson, R. – Goldthorpe, J. H. (1992): *The Constant Flux: A Study of Class Mobility in Industrial Societies*. Oxford: Oxford University Press.

- Goldthorpe, J. H. (2000): *On Sociology: Numbers, Narratives and the Integration of Research and Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Grusky, D. – Galescu, G. (2005): *Foundations of a Neo-Durkheimian Class Analysis*. In Wright, E. O. (szerk.): *Approaches to Class Analysis*. New York: Cambridge University Press, 51–81.
- Hajdu G. – Hajdu T. (2011): Elégedettség és relatív jövedelem. *Szociológiai Szemle*, 21(3): 83–106.
- Hradil, S. (1987): *Sozialstrukturanalyse in einer fortgeschrittenen Gesellschaft*. Opladen: Leske+Budrich.
- INS (2004): *Recensământul populației și al locuitorilor din România din 2002, Rezultate*, vol IV. București: Institutul National de Statistica.
- INS (2013): *Recensământul Populației și al Locuitorilor*, 20 octombrie 2011, Vol. II, Institutul Național de Statistică, Bukarest.
- Kántor Z. (2000): Kisebbségi nemzetépítés – a romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség. *Regio*, 11 (3): 219–241.
- Kapitány B. – Spéder Zs. (2004): *Szegénység és depriváció*. Budapest: KSH-NKI.
- Kiss D. (2005): Erdélyi reflexiók az új magyar falu kapcsán. *Erdélyi Társadalom*, 3(2): 43–55.
- Kiss D. (2006): Az erdélyi magyar civil szféráról. *Civil Szemle*, 2: 45–51.
- Kiss T. – Kapitány B. (2009): Magyarok Erdélyben: a minta kialakítása és az adatfelvétel. In Spéder Zs. (szerk.): *Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón*. Kutatási Jelentések (86), Budapest: KSH-NKI, 31–54.
- Kolosi T. – Róbert P. (2004): A magyar társadalom szerkezeti átalakulásának és mobilitásának fő folyamatai a rendszerváltás óta. In *Társadalmi Riport 2004*. Budapest: TÁRKI.
- Kolosi T. – Dencső B. (2006): Osztálytársadalom? In *Társadalmi Riport 2006*. Budapest: TÁRKI, 19–41.
- Kolosi T. – Tóth I. Gy. (2008): A rendszerváltás nyertesei és vesztesei – generációs oldalnézetből. In *Társadalmi Riport 2008*. Budapest: TÁRKI, 15–45.
- Kovács I. (2011): A jövedelemeloszlás és jövedelemegyenlőtlenség a személyi jövedelemadó bevallási adatok tükrében. *Statisztikai Szemle*, 89(3): 294–312.
- Monostori J. – Veres V. (2009): A fiatal népesség rétegződése a vidéki Magyarországon és Erdélyben. In Spéder Zs. (szerk.): *Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón*. Kutatási Jelentések (86), Budapest: KSH-NKI, 219–242.
- Papp Z. A. (2007): *Cammogás. Minőségkonceptiók a romániai magyar középfokú oktatásban*. Csíkszereda: Soros Oktatási Központ.
- Papp Z. A. (2008): Átmenetben: a romániai magyarok társadalmi pozícióinak alakulása 1992–2002 között. *Regio*, 19(4): 155–230.
- Shavit, Y. – Blossfeld, H. P. (szerk) (1993): *Persistent Inequality: Changing Educational Attainment in Thirteen Countries*. Boulder, CO: Westview Press.
- Spéder Zs. (2000): Az inaktívak tagolódása az 1990-es évek Magyarországon. In Ele-

- kes Zs. – Spéder Zs. (szerk.): *Törések és kötések a magyar társadalomban*. Budapest: Andorka Társaság – Századvég, 69–96.
- Spéder Zs. (szerk.) (2002): *Demográfiai folyamatok és társadalmi környezet*. Életünk fordulópontjai – műhelytanulmányok. Budapest: KSH NKU.
- Spéder Zs. – Veres V. (2009): Gyermekvállalási szándékok, családnagyság. In Spéder Zs. (szerk.): *Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón*. Kutatási Jelentések (86), Budapest: KSH–NKI, 71–86.
- Tóth I. Gy. (2004): Jövedelem-összetétel és egyenlőtlenségek 2000–2003 között. In *Társadalmi Riport 2004*. Budapest: TÁRKI, 75–94.
- Veres V. (2003): A társadalmi struktúra etnikai sajátosságai a poszt szocialista Erdélyben. *Erdélyi Társadalom*, 1(1).
- Veres V. (2006): Social Stratification and Ethnicity in Transylvania. How Does Social Class Matter? *International Journal of Sociology*, 36(1): 28–45.
- Veres V. (2013): Népszámlálás 2011: népességszám, foglalkozásszerkezet és iskolázottság Romániában nemzetiség szerint. *Erdélyi Társadalom*, 11(2).
- Veres V. – Papp Z. A. (szerk.) (2012): *Szociológiai mintázatok. Erdélyi magyarok a Kárpát Panel vizsgálatai alapján*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet Kiadója.
- Wright, E. O. (2005): *Approaches to Class Analysis*. New York: Cambridge University Press.
- Urse, L. (2004): Clasa de mijloc din perspectiva integrării României în Uniunea Europeană. *Calitatea vieții*, 15(3–4).
- Utasi Á. (2000): Alakuló magyar középosztályok. In uő (szerk.): *Középosztály-kapcsolatok*. Budapest: Új Mandátum.

Függelék

20. táblázat: A népesség összetétele szociodemográfiai változók szerint

	Magyarország	Magyarország Budapest nélkül	Erdély
<i>Nemek</i>			
Férfi	45,8	46,0	48,3
Nő	54,2	54,0	51,7
<i>Település</i>			
Főváros	14,2	–	–
Megyeszékhely	21,2	24,7	–
Egyéb város	31,1	36,3	53,1
Község/ falu	33,5	39,0	46,9
<i>Korcsoportok</i>			
19–29	18,3	18,7	24,3
30–44	28,3	28,2	28,4
45–64	38,0	38,2	37,3
65–75	15,3	14,9	9,9
<i>Befejezett legmagasabb iskolai végzettség</i>			
8 osztály (vagy kevesebb)	22,1	24,1	31,6
szakiskola	28,1	29,5	21,3
érettségi	29,8	29,1	37,8
felsőfokú végzettség	20,1	17,2	9,4
<i>Dolgozik-e?</i>			
igen	54,7	53,3	46,5
nem	45,3	46,7	53,5
Összesen	100	100	100
N	11 076	9 506	3 990

21. táblázat: A népesség településtípus és aktivitási státuscsoportok szerint

	Magyarország				Erdély			
	Budapest	Megyei jogú város	Egyéb város	4 község	Megyeszékhely	Egyéb város	Község/falu	Összesen
<i>Aktív népesség</i>								
Alkalmazott	55,9	53,8	47,9	44,9	60,4	45,3	41,2	46,7
Önálló,vállalkozó	7,3	5,4	5,6	4,5	6,7	6,8	5,0	5,9
Munkanélkuli	0,7	1,7	2,4	3,0	1,8	6,5	10,7	7,4
<i>Inaktív népesség</i>								
Öregségi nyugdíj	22,6	18,9	20,9	19,9	4,0	8,7	6,7	19,1
Özvegyi, rokkantnyugdíj	4,8	9,0	9,7	10,9	0,7	1,8	0,9	6,8
Gyermekgondozás (gyed/gyes/gyet)	2,9	3,5	3,5	3,4	0,8	3,8	8,2	1,1
Háztartásbeli	2,1	2,9	4,0	3,8	6,9	6,1	4,1	5,2
Tanuló	3,1	4,1	5,0	8,4	2,1	0,9	3,6	5,4
Egyéb	0,6	0,7	1,0	1,4	100,0	100,0	100,0	2,4
Összesen	100	100	100	100	60,4	45,3	41,2	100
N	11074				3988			

22. táblázat: A népesség korcsoportok és aktivitási státuscsoportok szerint (%)

	Magyarország				Magyarország Budapest nélkül				Erdély				Összesen
	19-29	30-44	45-64	65-75	19-29	30-44	45-64	65-75	19-29	30-44	45-64	65-75	
<i>Aktív népesség</i>													
Alkalmazott	58,9	71,4	46,9	3,1	57,1	70,1	45,7	2,1	53,6	70,6	34,8	1,6	46,6
Önálló, vállalkozó	2,3	7,0	7,0	2,4	2,2	7,1	6,4	1,8	3,0	10,7	5,6	0,6	5,9
Munkanélküli	2,5	2,8	2,2	0,8	2,6	3,3	2,4	0,9	13,4	6,8	5,4	0,6	7,3
<i>Inaktív népesség</i>													
Öregségi nyugdíj	–	0,2	19,6	83,8	–	0,2	19,3	84,3	–	1,0	29,2	82,3	19,1
Özvegyi, rokkantnyugdíj	0,4	2,8	18,3	9,3	0,5	3,0	19,7	10,2	0,7	2,4	13,3	10,3	6,8
Gyermekgondozás (gyed/gyes/gyet)	6,9	7,2	0,2	–	7,2	7,1	0,2	–	2,6	1,6	0,1	–	1,1
Háztartásbeli	18,4	0,1	0,0	0,1	19,3	0,1	0,0	0,1	3,2	5,7	6,8	2,3	5,2
Tanuló	9,7	7,0	5,0	–	10,2	7,5	5,4	–	19,8	–	1,2	0,6	5,4
Egyéb	0,8	1,5	0,9	0,6	0,9	1,6	0,9	0,6	3,7	1,3	3,5	1,6	2,4
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	11074				9505				3988				

23. táblázat: A népesség iskolázottság és aktivitási státuscsoportok szerint (%)

	Magyarország				Magyarország Budapest nélkül				Erdély			
	8 osz- tály	Szak- iskola	Érett- ségi	Felső- fokú diploma- s	8 osz- tály	Szak- iskola	Érett- ségi	Felső- fokú diploma- s	8 osz- tály	Szak- iskola	Érett- ségi	Felső- fokú diploma- s
<i>Aktív népesség</i>												
Alkalmazott	25,1	52,6	51,1	68,5	24,5	52,9	51	68,7	22,4	51,0	56,0	74,1
Önálló, vállalkozó	1,3	6,1	6,7	7,2	1,3	6,1	6,1	7,2	1,9	6,4	7,8	9,7
Munkanélküli	4,3	2,5	1,2	0,9	4,6	2,8	1,2	0,9	10,1	6,4	6,9	3,8
<i>Inaktív népesség</i>												
Öregségi nyugdíj	35,1	17,3	17,6	12,6	34,7	16,2	16,4	12,1	36,1	15,2	11,1	7,8
Özvegyi, rokkantnyugdíj	18,8	10,2	6,3	1,8	19,2	10,4	6,6	2,0	10,4	9,3	4,0	0,9
Gyermekgondozás (gyed/gyes/gyet)	3,4	2,9	3,2	4,4	3,5	3,0	3,4	4,2	0,5	1,1	1,5	1,6
Háztartásbeli	0,9	0,4	9,4	1,5	1,0	0,4	10,3	1,7	10,3	5,5	2,3	0,3
Tanuló	8,7	7,1	4,1	2,7	8,8	7,4	4,4	2,9	3,6	2,7	9,1	1,6
Egyéb	2,4	0,9	0,5	0,4	2,5	0,9	0,6	0,3	4,5	2,4	1,3	0,3
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
<i>N</i>	<i>11 074</i>				<i>9 505</i>				<i>3 988</i>			

24. táblázat: Hogyan tud kijönni a háztartás ebből a pénzből? (%)

Válaszok	Magyarország	Magyarország Budapest nélkül	Erdély
Nélkülöznek	4,0	3,9	5,5
Hónapról hónapra gondjaik vannak	14,7	15,4	10,2
Beosztással épphogy kijönnek a pénzükből	48,7	49,9	45,7
Elfogadhatóan élnek	29,5	28,3	35,5
Gondok nélkül élnek	3,2	2,5	3,2
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
<i>N</i>	<i>10 993</i>	<i>9 436</i>	<i>3 881</i>